

Çevre Suçlarında Korunan Hukuksal Değerin Tespiti Sorunu^(*)*The Problem of Determining the Protected Legal Value in Environmental Crime***Gamze ECİK**

Araştırma Görevlisi

Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Ceza ve Ceza Muhakemesi Anabilim Dalı

Doktora Öğrencisi

Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Anahtar KelimelerÇevre Suçları,
Hukuksal Değer,
Soyut Tehlike Suçu,
Somut Tehlike Suçu,
Zarar Suçu.**Öz**

Korunan hukuksal değer, suçun neden cezaya müstahak bir davranış olduğunun anlaşılması bakımından cezanın özünü oluşturmaktadır. Korunan hukuksal değer, kanun koyucunun muradına ve kanunun sistematik yapısına ilişkin bilgi vermektedir. Bunun yanında korunan hukuksal değer, diğer ceza hukuku kavramlarıyla sıkı bir ilişkisi bulunmakta; bu ilişki, suç tipinin yorumlanmasında yol göstermektedir. Çevre, günümüzde korunmaya muhtaç yegâne değerlerden biridir ve bu korumanın sağlanması için ceza hukukunun müdahalesi zorunlu hale gelmiştir. Çevre suçlarında korunan hukuksal değere ilişkin farklı teoriler bulunmaktadır ve bu teorilere göre, çevre suçlarında korunan hukuksal değer, diğer teoridekiyle aynı bile olsa bu değeri belirlemenin altında yatan nedenler farklıdır. Bu nedenle benimsenen teoriye göre çevrenin neden, hangi araçlarla, hangi oranda korunması gerektiğine ilişkin soruların cevabı değişecektir.

KeywordsEnvironmental Crimes,
Legal Value,
Abstract
Endangerment Crime,
Concrete Danger
Crime,
Result Crime.**Abstract**

The legally protected interest constitutes the essence of punishment, as it enables an understanding of why a particular conduct is deemed worthy of criminal sanction. Identifying the protected legal value provides insight into the legislator's intent and the systematic structure of the law. Furthermore, this concept is closely intertwined with other principles of criminal law, and this relationship serves as a guide in interpreting the elements of a criminal offense. The environment is one of the essential values in need of protection today, and criminal law intervention has become imperative to ensure this protection. In the context of environmental crimes, various theories have been proposed regarding the protected legal interest. Although these theories may converge on identifying the same legal interest (i.e., the environment), the underlying rationale for recognizing this interest differs across theoretical approaches. Consequently, depending on the theory adopted, the answers to questions such as why, by what means, and to what extent the environment should be protected will vary.

^(*) Araştırma Makalesi.
Hakem denetiminden geçmiştir.

Gönderim Tarihi: 10.05.2025, Kabul Tarihi: 25.07.2025.

GİRİŞ

Korunan hukuksal değerin tespiti, hem suç tipinin korumayı amaçladığı yarar hakkında bilgi vermekte hem de maddenin nasıl uygulanacağını anlaşılmaması bakımından yol göstermektedir. Öğretide, korunan hukuksal değeri ifade eden terim, kavramın anlamı, ceza hukukunun diğer kavramlarıyla ilişkisi, korunan hukuksal değerin muhatabı gibi konularda farklı görüşler bulunmaktadır. Kavrama ilişkin yorum farklılıkları, korunan hukuksal değere farklı anlamlar atfedilmesine; maddenin amacı ve yorum yönteminin değişmesine neden olmaktadır. Bu nedenle çalışmada öncelikle korunan hukuksal değer kavramının anlamı, ceza hukuku bakımından önemi ve korunan hukuksal değerin muhatabı incelenmiş; farklı görüşlere de yer verilerek genel bir giriş yapılmıştır.

Maddi konu, mağdur ve korunan hukuksal değer kavramları birbiriyle yakından ilişkili ancak birbirinden farklı kavramlardır. Kavramlar arasındaki ilişkinin belirlenmesi, farkların ortaya konmasıyla korunan hukuksal değerin anlamı daha iyi tespit edilecektir. Bu doğrultuda çalışmada korunan hukuksal değer, maddi konu ve mağdur ilişkisine değinilmiştir.

Korunan hukuksal değerin zarara uğraması ve tehlikeye maruz kalması bakımından suçlar, zarar suçları-tehlike suçları olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır¹. Söz konusu ayrımın önemi, suçun oluşma anı bakımından kendini göstermekte ve yaptırımla korunmak istenen hukuksal değerin hangi oranda korunmak istendiği hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca tehlike suçları, soyut tehlike suçu-somut tehlike suçu olarak ayrılmaktadır. Çevre suçlarının soyut tehlike suçu-somut tehlike suçu ayrımındaki konumu ve bu suçların soyut tehlike suçu olarak mı yoksa somut tehlike suçu olarak mı düzenlenmesi gerektiğine ilişkin öğretilerde farklı görüşler mevcuttur. Konuya ilişkin tartışmalar, çevre suçlarında korunmak istenen hukuksal değere ilişkin de önemli bir bilgi vermektedir. Çalışmada bütünlük sağlanması bakımından zarar suçu-tehlike suçu ve soyut tehlike suçu-somut tehlike suçu incelenmiş; bu ayrımın korunan hukuksal değer bağlamında önemi açıklandıktan sonra çevre suçlarının hangi gruba dahil olduğu veya dahil olması gerektiği farklı görüşlere de yer verilerek değerlendirilmiştir.

Çevre suçlarına ilişkin korunan hukuksal değer bağlamında farklı teoriler ortaya konmuştur. Bu teoriler, çevrenin korunması amacının neden ceza hukuku müdahalesi ile gerçekleştirildiğini açıklamakta, korunan hukuksal değerin neden, nasıl ve hangi oranda korunması gerektiğine ilişkin farklı perspektifler sunmaktadır. Çevre ceza hukuku yalnızca ceza hukukuna özgülenemeyecek kadar geniş bir alan olup çok yönlü bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Nitekim çevre suçlarında korunan hukuksal değerin tespitinde farklı hukuk disiplinlerinin etkisi görülmektedir.

İnsanı evrenin merkezinde gören antroposentrik görüşe göre çevreye ilişkin tüm değerlerin korunması insanın korunmasına hizmet etmelidir. Çevreyi insandan bağımsız bir değer olarak gören ekolojik görüşe göre ise çevre, başlı başına korunmaya değer bir varlıktır. Çevre suçlarıyla korunması amaçlanan değerin idarenin çıkarları olduğuna ilişkin idari yararlar görüşüne göre ise çevrenin korunmasında idarenin çıkarlarının korunması amaçlanmaktadır. Tüm bu görüşleri birleştiren uzlaştırmacı görüşe göre ise çevre suçlarıyla korunan hukuksal değer hem insanı hem çevreyi hem de bir ölçüde idarenin çıkarlarını korumaya hizmet etmektedir. Çalışmanın son kısmında çevre ceza hukukunda korunan hukuksal değere ilişkin farklı görüşlere yer verilmiş; görüşlerin olumlu ve olumsuz yönleri ele alınmıştır. Son olarak ise 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) düzenlenen suçlarda korunan hukuksal değerin hangi teori çerçevesinde oluşturulduğu veya hangi teorinin baskın geldiği araştırılmıştır.

Çevrenin idari düzenlemeler, siyasi ve ekonomik adımlar dışında ceza hukukuyla korunmasının günümüzde artık zorunlu bir ihtiyaç olduğu fikri yaygınlaşmıştır². Çevrenin giderek geri dönülemez

¹ Bu hususa ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Farklı görüşler çalışmanın ilgili kısmında ele alınmıştır.

² BALCI, Meral: "Çevre Ceza Hukukunun İdari Bağılılığı", *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 2022, Cilt 10, Sayı 1 (İdari Bağılılık), s. 46; ÜNAL, Osman Gazi: *Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023 (Tehlike Suçları), s. 185; OKUYUCU ERGÜN, Güneş: "Environmental Criminal Law in the European Union", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, Cilt 70, Sayı 3, s. 910; SINAR, Hasan: "Çevre Ceza Hukukunun Gelişimi ve Çevrenin Ceza Normları ile Korunması Rejimi Yönünden Almanya ve Fransa Örnekleri", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013, Cilt 8, Sayı 2, s. 422.

şekilde zarar görmesi ve ceza hukuku dışında alınan önlemlerin çevrenin korunmasında yetersiz kalması, ceza hukukunun çevre hukukuna müdahalesini zorunlu kılmaktadır. Ceza hukuku, çevrenin etkin şekilde korunmasında etkili bir araç olarak kullanılma potansiyeline sahiptir. Korunan hukuksal değer ise bir fiilin neden suç olarak düzenlendiği konusunda, hukuksal değer hangi oranda korunduğuna ve suç teşkil eden eylemin yorumunda yol göstermektedir ancak korunan hukuksal değer kavramına ilişkin ve çevre suçlarında korunan hukuksal değere ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır. Kavrama ilişkin tartışmaların ve farklı görüşlerin çevre suçlarına etkilerinin araştırılması, çevre suçlarının yorumu bakımından önemlidir. Mevcut çalışmada korunan hukuksal değer kavramına ilişkin tartışmalar ve bu tartışmaların çevre suçlarına etkisinin araştırılması amaçlanmaktadır.

I. KORUNAN HUKUKSAL DEĞER

A. Genel Olarak

Suçla korunan hukuksal değer kavramı öğretide farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Öyle ki korunan hukuksal değeri ifade eden terim üzerinde dahi bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bazı yazarlar kavramı ifade etmek için, bazı yazarlar, “hukuki konu”³; “hukuki menfaat”⁴, “hukuki değer”⁵, bazı yazarlar ise “korunan hukuksal değer”⁶ terimini tercih etmektedir. Hukuki konu ve hukuki değer teriminin çıkış noktası, suçun konusunun genel olarak yazarlar tarafından ikiye ayrılmasıdır. Bunlardan biri suçun maddi konusu diğeri ise suçun hukuki konusudur⁷. Ancak ileride detaylı şekilde inceleneceği üzere suçun maddi konusu ve suçun hukuki konusu birbirinden farklı kavramlardır. “Hukuki konu, hukuki değer, hukuki menfaat” terimlerinin, suçun maddi konusuyla karıştırılma ihtimali ve korunan hukuksal değer, aksini düşünen yazarlar⁸ bulunmakla birlikte suçun unsuru olarak değil suçun özü, *ratio legis*⁹ olarak değerlendirilmesi nedeniyle çalışmada “korunan hukuksal değer” terimi kullanılmıştır. “Korunan” ifadesinin seçilme nedeni, her suçun koruduğu bir hukuksal değer bulunmasına; “hukuksal değer” ifadesinin seçilme nedeni ise değer, yarar veya menfaate nazaran üst bir kavram olmasına dayanmaktadır.

Korunan hukuksal değer, “suç tarafından ihlal edilen münferit varlık”¹⁰; “cezaen korunan, suç fiili ile ihlal olunan varlık ya da menfaatler”¹¹; “toplum hayatı bakımından önem arz eden ve ceza hukuku tarafından korunan yaşamsal değerler”¹²; “suçun doğrudan doğruya ihlal ettiği hukuki varlık veya menfaatler”¹³; “hukuk toplumundaki sosyal düzenin devamı için korunması zorunlu olan ideal, manevi

³ TOROSLU, Nevzat: *Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970 (Hukuki Konu), s. 228; EREM, Faruk: “Suçun Konusu ve Hümanist Doktrin”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1968, Cilt 25, Sayı 1, s. 24; ZAFER, Hamide: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2021, s. 195; HAFIZOĞULLARI, Zeki / GÜNGÖR, Devrim: “Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2007, Cilt 20, Sayı 69, s. 22; DEMİRBAŞ, Timur: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 18. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 605.

⁴ ÖZBEK, Veli Özer / MERAKLI, Serkan / DOĞAN, Koray / BACAŞIZ, Pınar / BAŞIBÜYÜK / İsa: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 219.

⁵ ÖZGENÇ, İzzet: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 19. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 222; TULAY, M. Emre: *Ceza Hukukunda Şahıs ve Konuda Hata*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s. 50; KOCA, Mahmut / ÜZÜLMEZ, İlhan: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024, s. 116-117.

⁶ ÜNVER, Yener: *Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 142; ÜNAL, Ertuğrul: “Her Suçun Konusu var mıdır? Tehlike Suçu-Zarar Suçu Bağlamında Hareketin Konusunun Fonksiyonuna Dair Bir Değerlendirme”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2025, Cilt 11, Sayı 1, (Her Suçun Konusu Var mıdır?), s. 246.

⁷ EREM, s. 12.

⁸ OZANSÜ, Mehmet Cemil: *Ceza Hukukunda Kasttan Doğan Sübjektif Sorumluluk*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 66; Yazar, korunan hukuksal değer netice kapsamında kabul edilmesi ve böylece tipikliğin maddi unsurları arasında yer alması gerektiğini düşünmektedir.

⁹ ÜNAL, *Her Suçun Konusu Var mıdır?*, s. 246; ÜNVER, s. 432.

¹⁰ TOROSLU, *Hukuki Konu*, s. 228.

¹¹ KATOĞLU, Tuğrul: “Ceza Hukukunda Biçim ve İçerik”, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, Cilt 10, Sayı 1, s. 139.

¹² KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 116-117.

¹³ ZAFER, s. 195.

değerler¹⁴ şeklinde ifade edilebilir. Tanımlardan da anlaşıldığı üzere korunan bir hukuksal değere sahip olmayan suçun, ceza kanunlarında yeri yoktur¹⁵. Zira korunan hukuksal değer, fiilin bir menfaati/değeri/yararı¹⁶ ihlal ettiğini ve bu nedenle, fiilin cezaya müstahak olduğunu göstermektedir¹⁷.

Bilindiği üzere her haksız fiil suç teşkil etmemektedir; bir fiilin cezalandırılması için haksız fiil teşkil etmesinden öte başka ölçütlere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu durum, cezanın *ultima ratio* yani son çare olması ilkesiyle açıklanmaktadır¹⁸. Korunan hukuksal değer kavramı, cezanın amacının doğru tahlil edilmesi ve somut olaya uygulanmasını sağlamaktadır¹⁹. Buna karşılık “değer” yalnızca cezalandırmanın amacını göstermemekte, suçun gerçek özünü de göstermektedir²⁰. Suçla korunan hukuksal değer, bir yandan kamu yararının bir yandan da kişisel çıkarların korunmasına hizmet etmektedir²¹.

Suçlar, kanun sistematığının oluşturulması amacıyla birtakım ölçütlere göre sınıflandırılmaktadır. Korunan hukuksal değerlerin tespitinin, ceza hukuku yönünden önemli olmasının bir başka nedeni, korunan hukuksal değerlerin, suçların tasnifinde esas alınan ölçütlerden biri olmasıdır. Nitekim, TCK’da suçların sınıflandırılması ve başlıklandırılması koruduğu hukuksal değere ve suçun mağduruna göre yapılmıştır²². Ancak elbette başlık altında sınıflandırılan suç tiplerinin hepsi sadece belirtilen başlıktaki hukuksal değeri korumamaktadır; her suç tipinin koruduğu bazı özel hukuksal değerler de bulunmaktadır²³. Son tahlilde, her suç tipinin koruduğu en az bir hukuksal değer bulunmakla birlikte hukuksal değerlerin birden fazla da olabileceği sonucuna varılmaktadır²⁴. Örneğin hakaret suçunda korunan hukuksal değer “şeref” iken²⁵ yağma suçunda korunan hukuksal değer, “mülkiyet, zilyetlik ve irade özgürlüğü”dür²⁶.

Korunan hukuksal değer, tipiklik unsurunun belirlenmesinde, yorumlanmasında ve diğer suç tipleriyle karşılaştırılmasında önemli bir işlev üstlenmektedir ayrıca bir fiili suç haline getirmek veya suç olmaktan çıkarmak bakımından da belirleyici unsurlardandır²⁷. Korunan hukuksal değerlerin tespitinin önemi, hukuka uygunluk nedenleri veya zorunluluk halinde korunan hukuksal değer ve feda edilecek değer arasındaki dengenin sağlanması bakımından da kendini göstermektedir²⁸.

¹⁴ AKBULUT, Berrin: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024, s. 489.

¹⁵ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, Gülsün Ayhan: *Çevreye Karşı Suçlar Türk ve Alman Çevre Ceza Hukuku’nda Güncel Sorunlar*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015 (Çevreye Karşı Suçlar), s. 69-70; ZAFER, s. 195; YALÇIN, Türkan / KÖPRÜLÜ, Timuçin: *Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları*, 10. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2023, s. 140; TOROSLU, *Hukuki Konu*, s. 221; KATOĞLU, *Biçim ve İçerik*, s. 139; EREM, s. 24; EREM, Faruk / DANIŞMAN, Ahmet / ARTUK, Mehmet Emin: *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 244.

¹⁶ Soyaslan’a göre, menfaat ve değer aynı kavramları işaret etmemekte aralarında derin bir ilişki barındırmaktadır. Menfaat, değerlerin süjede olan yansımaları manasına gelmekte olup değer, menfaatin konusunu oluşturmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. SOYASLAN, Doğan: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, Legem Yayınevi, Ankara, 2024, s. 238.

¹⁷ DÜLGER, Murat Volkan: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 259; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevreye Karşı Suçlar*, s. 69; DEMİRBAŞ, s. 605.

¹⁸ *Ultima Ratio* ilkesine ilişkin geniş bilgi için bkz. TAŞKIN, Ozan Ercan: “Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 15, Sayı 1 (Ultima Ratio), s. 59-91; DÜLGER, s. 258.

¹⁹ DÖNMEZER, Sulhi / ERMAN, Sahir: *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku 2. Cilt*, 15. Baskı, DER Yayınları, İstanbul, 2021, s. 34; SOYASLAN, s. 239.

²⁰ SOYASLAN, s. 238.

²¹ DÖNMEZER / ERMAN, s. 35; SOYASLAN, s. 237.

²² ÜNVER, s. 796; TOROSLU, *Hukuki Konu*, s. 213-214; ZAFER, s. 196; YALÇIN / KÖPRÜLÜ, s. 140; DÜLGER, s. 261; DEMİRBAŞ, s. 604. Bazı yazarlar ise ceza kanunlarının fasıllara ayrılmasının maddi konu esas alınarak yapıldığını düşünmektedir. Bkz. ÖNDER, Ayhan: *Ceza Hukuku Dersleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 170; SOYASLAN, s. 239.

²³ TOROSLU, *Hukuki Konu*, s. 222.

²⁴ SOYASLAN, s. 240.

²⁵ ERDEM, Mustafa Ruhan / TEZCAN, Durmuş / ÖNOK, Rıfat Murat: *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 634.

²⁶ ERDEM / TEZCAN / ÖNOK, s. 694-695.

²⁷ DÜLGER, s. 261. Ceza hukukunun amacı, suçla korunan hukuksal değerlerin korunmasına hizmet etmektir bu durumda da yeni bir suç tipi düzenlenmesi ancak bu fiilin korunmaya değer bir hukuksal değeri ihlal ettiğinin belirlenmesiyle veya bir fiilin suç olmaktan çıkarılması, fiilin, korunmaya değer bir hukuksal değere sahip olmadığının tespitiyle mümkün olacaktır.

²⁸ “Yaşam hakkını korumak için başka bir yaşam feda edilebilirken malvarlığı hakkının korunması için aynı husus geçerli olmayacaktır.” bkz. DÜLGER, s. 262; DÖNMEZER / ERMAN, s. 35.

Çevre ceza hukukunda korunan hukuksal değerın önemi, hem mevcut çevre (doğa), insan ve biyoçeşitlilik hem de gelecek nesle ilişkin değerler bağlamında tartışılmaktadır. Günümüzde yaygınlaşan ve klasik hukuksal değerlerden farklı olarak tüm insanlığı ilgilendiren “küresel/evrensel hukuki değer” kavramıyla birlikte korunan hukuksal değer ile soyut tehlike suçları arasındaki ilişki kuvvetlenmektedir²⁹. Zira “gelecek neslin çıkarları” korunan hukuksal değer olarak tartışılacaksa bu durum ancak çevre suçlarının soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesiyle mümkün olabilecektir.

Bunun yanında, çevre suçlarında korunan hukuksal değerın tespiti, çevre ceza suçlarına uygulanacak olan zamanaşımı kuralları³⁰ ve mağdurun belirlenmesi bakımından önemlidir³¹. Örneğin çevre suçlarında korunan hukuksal değer, belirli bir kişi üzerinde somutlaşmadığından mağdurun da birey olarak belirlenmesinin mümkün olmadığı sonucu çıkarılmaktadır³².

Korunan hukuksal değerın muhatabı konusunda öğretide uzlaşa bulunmamaktadır. Bazı yazarlar korunan hukuksal değerın muhatabının yalnızca “insan” olduğunu düşünmektedir³³. Bu yazarlara göre toplum, devlet gibi kurumlar hukuksal değerın öznesi gibi görünse de bu kurumlar ancak “hukuksal değerlerin taşıyıcısı” olarak kabul edilebilirler ve hiçbir zaman bu değerlerin “sahibi” olamazlar³⁴. Ancak bazı yazarlara göre korunan hukuksal değerın öznesi, TCK’da benimsendiği üzere aile, devlet veya toplum olabilmektedir³⁵.

B. Korunan Hukuksal Değerin Suçun Mağduru ve Suçun Maddi Konusu ile İlişkisi

Öğretide suçun konusu kavramına karşılık olarak “suçun maddi konusu”, korunan hukuksal değer kavramına karşılık olarak ise “suçun hukuki konusu” kavramları kullanılmaktadır³⁶. Mağdur ise, “suçun konusunun ait olduğu kişiyi veya kişileri³⁷” yani suçun “pasif süjesini³⁸” ifade etmektedir.

Suçun maddi konusundan, “tipik hareketin, üzerinde icra edildiği kişi veya şey³⁹”; “suçun üzerinde işlendiği şahıs veya şey⁴⁰”; “üzerinde suçun husule geldiği insan veya şey⁴¹”; “üzerinde suç işlenen şey veya şahıs⁴²”; “eşya veya şahsın fiziki, maddi yapısı⁴³”; “hareket veya hareketlerin yönelik olduğu eşya veya kişinin fiziki varlığı⁴⁴” anlaşılmaktadır. Örneğin TCK’nın 81-82. maddelerinde düzenlenen kasten öldürme suçunun maddi konusu öldürülen kişidir⁴⁵. TCK’nın 181-182. maddelerinde düzenle-

²⁹ BALCI, *İdari Bağıllık*, s. 60; TUNCER, Sezin Duygu / BAŞKALE, Mithat Burak: “Çevre Ceza Hukukunda Zaman”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 65, Sayı 4, s. 3696.

³⁰ TUNCER / BAŞKALE, s. 3696.

³¹ MAVİŞ, Volkan: *Türk Ceza Kanunu’nda Çevreye Karşı Suçlar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020, s. 174.

³² TALAS, Serdar: “Türk Ceza Kanunu’nda Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2013, Cilt 72, Sayı 1, s. 1152.

³³ KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 117.

³⁴ KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 117; ÜNVER, s. 142.

³⁵ DÜLGER, s. 265; DEMİRBAŞ, s. 607.

³⁶ DÖNMEZER / ERMAN, s. 34; ÖZGENÇ, *Genel Hükümler*, s. 222; EREM, s. 11 vd.; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 233-234. Bazı yazarlar ise suçun maddi konusu ve korunan hukuksal değer kavramının birbirinden tamamen farklı kavramlar olduğunu ve “hukuki konu” ifadesinin suçun maddi konusuyla gereksiz yere bağlantı kurduğunu bu nedenle hukuki konu ifadesinin kullanılmaması gerektiğini düşünmektedirler. Detaylı bilgi için bkz. ÜNAL, *Tehlike Suçları*, s. 141; DÜLGER, s. 260.

³⁷ ARTUK / GÖKÇEN / YENİDÜNYA, s. 283.

³⁸ Suçun mağduru ve suçun pasif süjesi aynı anlama gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. KATOĞLU, Tuğrul: “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt 62, Sayı 2, s. 659.

³⁹ KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 116.

⁴⁰ TOROSLU, Nevzat / TOROSLU, Haluk: *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 26. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2023, s. 40

⁴¹ EREM, s. 14; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 236.

⁴² ÜNVER, s. 144.

⁴³ ÖZGENÇ, s. 222.

⁴⁴ AKBULUT, s. 490 vd.

⁴⁵ ERDEM / TEZCAN / ÖNOK, s. 91.

nen çevreyi kirlletme suçlarında ise maddi konu, çevreyi oluşturan toprak, su ve havadır⁴⁶. Korunan hukuksal değer ise filin gerçekleştirilmesiyle ihlal edilen menfaattir. Buna göre örneğin TCK'nın 81-82. maddelerinde düzenlenen kasten öldürme suçunda korunan hukuksal değer yaşam hakkıdır⁴⁷.

Suçun maddi konusu ve mağdur bazı suç tipleri bakımından aynı varlığı işaret etse de birbirlerinden farklı kavramlardır⁴⁸. Korunan hukuksal değer hem maddi konu hem de mağdur bakımından önemlidir; bu iki kavramın neyi ifade ettiği, korunan hukuksal değere göre şekil almaktadır⁴⁹.

Korunan hukuksal değer ve suçun maddi konusu arasındaki farklardan ilki kavramların işaret ettiği varlıklar yönündendir. Korunan hukuksal değer elle tutulur gözle görülür bir varlığı değil; toplumsal düzenin manevi değerlerine ilişkin, hukuken korunan, soyut varlığa sahip değerleri kapsamaktadır⁵⁰. Nitekim “değer” kavramı, “somut varlığa sahip olmayan” anlamına gelmektedir⁵¹. Ancak suçun maddi konusu, “suçun üzerinde işlendiği şey” anlamına geldiğine göre maddi konu, somut bir varlığa sahip olmalıdır⁵².

Korunan hukuksal değer ve suçun maddi konusu arasındaki ikinci fark suçun unsurları bakımındandır. Suçun maddi konusu, suçun unsurlarından biridir ancak korunan hukuksal değer suçun unsurlarından biri değildir⁵³. Bu durumun sonucu olarak, kastın varlığı için failin suçun unsurlarından biri olan maddi konuyu bilmesi, taksirin varlığı için ise en azından tahmin etmesi gerektiğinden⁵⁴ maddi konu, kast veya taksirin varlığının belirlenmesi bakımından birincil değere sahiptir. Korunan hukuksal değer ise suçun unsurlarından biri olmadığından kast/taksir değerlendirmesine doğrudan etki etmemekte; failin kastının veya taksirinin belirlenmesinde, failin korunan hukuksal değer hakkında bilgi sahibi olması veya olmaması önem arz etmemektedir⁵⁵.

Son olarak, korunan hukuksal değer ve maddi konu arasındaki fark, aksini düşünen yazarlar⁵⁶ bulunmakla birlikte, her suçun maddi konusunun bulunmaması ancak korunan hukuksal değerinin bulunması bakımındandır⁵⁷. Örneğin TCK'nın 275. maddesinde düzenlenen “yalan yere yemin etmek” suçunun maddi konusu bulunmamaktayken⁵⁸ bu suçla korunan hukuksal değer, “hukuk davalarında uyumsuzluğun konusunu oluşturan maddi vakıya ilişkin gerçekliğin tespit edilebilmesinin, bu gerçeklik

⁴⁶ ÖZGENÇ, s. 223.

⁴⁷ ERDEM / TEZCAN / ÖNOK, s. 91.

⁴⁸ ÖZGENÇ, s. 222; ÜNVER, s. 143; ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 355.

⁴⁹ KATOĞLU, *Suçun Mağduru*, s. 661.

⁵⁰ KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 117; ÖNDER, s. 170; AKBULUT, s. 489-490; ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 355; TULAY, s. 50; ÜNAL, *Her Suçun Konusu Var mıdır?*, s. 246.

⁵¹ “Değer” kelimesi Türk Dil Kurumu'na göre, “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık; fehmet, kadir, kıymet” anlamına gelmektedir.

⁵² TOROSLU, *Hukuki Konu*, s. 197; AKBULUT, s. 490. Suçun maddi konusunun somut varlığa sahip olan “şey” olabileceği görüşünün yanında somut varlığa sahip olmayan, yalnızca akıl gücüyle kavranabilen şeyler olabileceği görüşü de mevcuttur. Bu görüş ayrılığı, maddi konusu olmayan suçların varlığı veya yokluğu hususundaki tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Yani suçun maddi konusunun, soyut varlıklar olamayacağı düşüncesi, maddi konusu olmayan suçların da var olduğu anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 354; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 237.

⁵³ KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 81; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 245; ÖNDER, s. 169; ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 355; EREM, s. 13; ÜNAL, *Her Suçun Konusu Var mıdır?*, s. 246; Korunan hukuksal değer suçun unsuru olduğu yönündeki görüş için bkz. OZANSÜ, s. 66; ÜNVER, s. 128.

⁵⁴ Türk Ceza Kanunu m. 21/1: “Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır. Kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir.”.

Türk Ceza Kanunu m. 22/2: “Taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmemekle gerçekleştirilmesidir.”.

⁵⁵ TOROSLU, *Hukuki Konu*, s. 198.

⁵⁶ KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 116; ÖZGENÇ, s. 222; EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 241; Erem/Danişman/Artuk'a göre de eğer suçun maddi konusu “insan” veya “şey” olarak kabul edilirse maddi konusu olmayan suçlarla karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır. EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 237; ARTUK, Mehmet Emin / GÖKÇEN, Ahmet / ALŞAHİN, Mehmet Emin / ÇAKIR, Kerim: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 18. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024, s. 353.

⁵⁷ ÖZBEK / DOĞAN / MERAKLI / BACAĞSIZ / BAŞIBÜYÜK, s. 221; TOROSLU, *Hukuki Konu*, s. 198; ÜNVER, s. 144.

⁵⁸ ÖZBEK / DOĞAN / MERAKLI / BACAĞSIZ / BAŞIBÜYÜK, s. 221.

üzerinden mahkemenin adil ve doğru kararı verebilmesinin ve toplumu oluşturan bireylerin adli fonksiyonun sağlıklı ve norma uygun bir şekilde işlediğine yönelik güveninin sağlanması”dır⁵⁹.

Korunan hukuksal değer ve suçun mağduru arasındaki ilişkinin tespit edilmesi için suçun mağduru ne anlama geldiği açıklanmalıdır. Suçun mağduru, “suç fiiliyle saldırıya uğrayan kişi ya da suç kurbanları⁶⁰”; “ceza kuralının koruduğu hak veya menfaatin maliki veya bunlar üzerinde tasarruf sahibi olan kişi⁶¹”; “işlenen fiil nedeniyle haksızlığa uğramış kişi⁶²” anlamına gelmektedir. Suçun ihlal ettiği değer veya menfaatin yani korunan hukuksal değer hamili, mağdurdur⁶³. Bu bakımdan korunan hukuksal değer ve mağdur birbiriyle yakın ilişkili ancak aynı anlama gelmeyen kavramlardır.

C. Korunan Hukuksal Değer Bağlamında Zarar Suçu-Tehlike Suçu Ayrımı

Korunan hukuksal değer bağlamında önem arz eden bir diğer konu zarar suçu-tehlike suçu ayrımıdır. Zarar suçu-tehlike suçu ayrımı, korunan hukuksal değer ihlal edilmesi dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir⁶⁴. Suç işlendiğinde suçun koruduğu hukuksal değer ihlal edilmiş olmakta ve korunan hukuksal değer zarara uğramakta veya tehlikeye maruz kalmaktadır. Böylece suçlar zarar suçları ve tehlike suçları olarak ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır⁶⁵. Ancak bazı yazarlar korunan hukuksal değer kavramının, soyut ve manevi bir yanı olması sebebiyle bu değer gerçek bir zarara uğratılamayacağını veya tehlikeye düşürülemeyeceğini dolayısıyla zarar suçu-tehlike suçu ayrımının korunan hukuksal değere göre değil suçun maddi konusuna göre yapılması gerektiğini düşünmektedir⁶⁶. Ancak bu görüşe katılmak mümkün değildir. Örneğin TCK’nın 141-142. maddelerinde düzenlenen hırsızlık suçunda korunan hukuksal değer zilyetliktir ve malın çalınmasıyla birlikte suçun maddi konusu olan mal zarar görmese de korunan hukuksal değer zarar görmektedir. Bu nedenle zarar suçu-tehlike suçu ayrımının, korunan hukuksal değer esas alınarak yapılması gerekmektedir.

Zarar suçu-tehlike suçu, hukuksal değer korunma derecesi bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Zira suçla korunması amaçlanan hukuksal değer korunma derecesi, suçun zarar suçu-tehlike suçu ayrımındaki yerine göre değişmektedir. Çevre suçlarının soyut tehlike suçu-somut tehlike suçu ayrımındaki konumu çevre suçlarına ilişkin sosyal, politik ve kültürel bağlamda birçok çıkarım yapılmasını sağlamaktadır.

1. Zarar Suçu

Zarar, bir şey veya kişi üzerinde meydana gelen olumsuz değişim anlamına gelmektedir⁶⁷. Ceza hukukunda gerçekleştirilen fiil ile, hareketin konusunun olumsuz bir değişime uğratıldığı ve somut bir

⁵⁹ ERYILDIZ, Hüsnü Sefa: “Yalan Yere Yemin Etme Suçu (TCK m. 275)”, *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, Cilt 12, Sayı 1, s. 593.

⁶⁰ KATOĞLU, *Suçun Mağduru*, s. 659.

⁶¹ EREM / DANIŞMAN / ARTUK, s. 242.

⁶² KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 114.

⁶³ ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 356.

⁶⁴ ÖZBEK / DOĞAN / MERAKLI / BACAĞSIZ / BAŞIBÜYÜK, s. 239; ÖNDER, s. 175; OZANSÜ, s. 138; YALÇIN / KÖPRÜLÜ, s. 163; HAFİZOĞULLARI, Zeki / ÖZEN, Muharrem: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, US-A Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 204; DEMİRBAŞ, s. 604; KUNTER, Nurullah: *Suçun Maddi Unsurları*, 2. Baskı, DER Yayınları, İstanbul, 2024, s. 119; ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 357; SOYASLAN, s. 248.

⁶⁵ ÖZBEK / DOĞAN / MERAKLI / BACAĞSIZ / BAŞIBÜYÜK, s. 239; KUNTER, s. 119.

⁶⁶ ÖZGENÇ, s. 223; KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 118; ÜNVER, s. 948 vd.; ÜNAL, Osman Gazi: “Tehlike Suçu ve Zarar Suçu Arasındaki Suçların İltimai Konusunun Uzlaştırma Kurumu Bakımından Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, Cilt 30, Sayı 2 (Tehlike Suçu-Zarar Suçu), s. 861; ÜNAL, *Tehlike Suçları*, s. 146; ERSOY, Uğur: “Ceza Hukukunun Gri Alanı: Tehlike Suçları”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2020, Sayı 41, s. 33; AKBULUT, s. 489-490; DÜLGER, s. 351; HAKERİ, Hakan: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 30. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024, s. 165.

Bir diğer uyumsuzluk ise zarar suçu tehlike suçu ayrımının hangi başlık altında ele alındığına ilişkindir. Bazı yazarlar, hareketin sonucunun zarar veya tehlike olarak ortaya çıkması sebebiyle zarar suçu-tehlike suçu ayrımını netice esas alınarak yapılan ayırmada incelemektedir. Bkz. DEMİRBAŞ, s. 269; ÖZGENÇ, s. 225; KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 118. Bazı yazarlar ise neticesiz suç olmayacağını belirterek şekli suç-maddi suç ayrımını benimsemektedir. Bkz. ZAFER, s. 252 vd.; ÖNDER, s. 172; ÖZBEK / DOĞAN / MERAKLI / BACAĞSIZ / BAŞIBÜYÜK, s. 238; DÖNMEZER / ERMAN, s. 100; ÜNAL, *Tehlike Suçu-Zarar Suçu*, s. 865.

⁶⁷ ÜNAL, *Tehlike Suçları*, s. 24.

değer kaybının meydana geldiği suçlar “zarar suçları” olarak kabul edilmektedir⁶⁸. Bu tür suçlarda korunan hukuksal değer, olumsuz bir kayıp yaşayarak zarar görmektedir⁶⁹.

Zarar, tehlikenin bir sonraki aşamasını oluşturmaktadır⁷⁰. Zarar suçlarında zarar oluşmadan önce korunan hukuksal değer, “zarara uğrama tehlikesiyle” karşı karşıya kalmasına rağmen bu tehlike cezalandırılmamaktadır; somut bir zararın oluşması gerekmektedir.

2. Tehlike Suçu

Tehlike suçunda korunan hukuksal değer, zarara uğrama ihtimaliyle karşı karşıya kalmakta ve kanun koyucu, hukuksal değeri korumak için bu zarar ihtimalini suç olarak kabul etmektedir. Tehlike suçunda gerçekleştirilen fiil, korunan hukuksal değere henüz somut bir zarar vermemiş olsa da zarar verme ihtimali bulunmakta ve bu nedenle de cezalandırılmaya müstahak görülmektedir⁷¹. Tehlike suçunda, suçun oluşması için hukuksal değere somut bir zarar verilmesi aranmadığından tehlike suçlarının hukuksal değeri korumakta daha etkili olduğu açıktır⁷². İspat bakımından değerlendirildiğinde ise somut tehlike suçları, zarar suçlarına nazaran cezalandırılabilirlik alanını daraltmaktadır. Zira zarar tehlikesinin tespiti her zaman kolay olmamaktadır⁷³.

Tehlikenin hukuki niteliği konusunda bazı yazarlar, “zarar” kavramından yola çıkarak çıkarımda bulunulabileceğini düşünmektedir. Bu yazarlara göre tehlike, “ortalama, makul, objektif bir gözlemcinin yaşamdan elde ettiği tecrübe dolayısıyla fiil anındaki şartlar nazara alınarak oluşan zarar ihtimali⁷⁴” anlamına gelmektedir. Buna karşılık bazı yazarlar tehlikenin zarar ihtimali kadar ağır bir olasılık içermediğini, “basit bir zarar imkânı” olarak algılanması gerektiğini düşünmektedir⁷⁵. Belirtmek gerekir ki somut bir zarar meydana gelmemesine rağmen gerçekleştirilen hareketin suç sayılması bakımından, zarar meydana gelme imkanının oluşması yeterli görülmemelidir; suçun oluşması için “imkana” göre daha kuvvetli olan zarar “ihtimali” aranmalıdır⁷⁶.

Tehlikenin varlığını değerlendirmek bakımından bazı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler, olay anına giderek somut koşullara göre tehlikeliliğin değerlendirildiği “*ex ante* metodu”, fiil ve neticenin tamamlandığı an esas alınarak değerlendirilen “*ex post* metodu”, her iki metodun birleştirilmesiyle oluşan “karma” metottan oluşmaktadır⁷⁷. Farklı görüşler olmakla birlikte fiilin tehlikeliliği *ex ante* metoda göre değerlendirilmelidir⁷⁸.

Çevre suçları genel olarak hem öğreti hem Yargıtay tarafından tehlike suçu olarak kabul edilmektedir⁷⁹. Kanun koyucu, çevre suçlarında korunan hukuksal değerın önemi sebebiyle hareketin yapılma-

⁶⁸ KOCA / ÜZÜLMEZ, s. 119; HAKERİ, s. 166; AKBULUT, s. 491; ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 356; SOYASLAN, s. 248.

⁶⁹ Söz konusu değer kaybı yalnızca parasal anlamda olmak zorunda değildir, “olumsuz bir değişim” oluşturan her türlü kayıp zarar kavramı içindedir. Detaylı bilgi için bkz. HAKERİ, s. 166; AKBULUT, s. 491; ÜNAL, *Tehlike Suçu-Zarar Suçu*, s. 861; ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 356.

⁷⁰ ÜNAL, *Tehlike Suçları*, s. 30.

⁷¹ DEMİRBAŞ, s. 269; SOYASLAN, s. 249.

⁷² DARAGENLİ, Vesile Sonay: *Tehlike Suçları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998, s. 96.

⁷³ DARAGENLİ, s. 96: “Yangın ve demiryolu felaketi tehlikesinin araştırılması teknik bilgi gerektirebilmekle birlikte, herhangi bir kişi tarafından da değerlendirilebilir ancak oldukça ender gerçekleşen bazı fiiller söz konusu ise ve bunlar için tecrübe kuralları bulunmuyor ya da oldukça kompleks fiiller özellikle modern teknolojinin gerektirdiği kompleks faaliyetler söz konusu ise cezalandırmak için somut tehlikeyi aramak hukuksal değerin korunmasını zorlaştırabilecektir.”. Kunter’e göre ise tehlike, somut ve objektif yani tespit edilmesi veya ispatlanması zor bir duruma işaret etmemektedir. Detaylı bilgi için bkz. KUNTER, s. 131.

⁷⁴ ÜNAL, *Tehlike Suçu Zarar Suçu*, s. 864.

⁷⁵ Detaylı bilgi için bkz. ÜNAL, *Tehlike Suçu-Zarar Suçu*, s. 863.

⁷⁶ ÖNDER, s. 175; KUNTER, s. 126; SOYASLAN, s. 249.

⁷⁷ ÜNAL, *Tehlike Suçları*, s. 114; DARAGENLİ, s. 83.

⁷⁸ KUNTER, s. 131; ÜNAL, *Tehlike Suçları*, s. 126.

⁷⁹ “Türk Ceza Kanunu’nun ‘çevreyi kasten kirletme’ suçunu düzenleyen 181 inci maddesinin birinci fıkrasında, ‘taksirle kirletme’ suçunu düzenleyen 182’nci maddesinin birinci fıkrası ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun sekizinci maddesinde suçun unsuru olarak kabul edilen ‘çevreye zarar verecek şekilde’ kavramı ise, ‘gerçekleşen somut bir zararı’ değil, ‘zarar vermeye elverişliliği, zarar ihtimalini’ anlat-

sını, suçun oluşumu bakımından yeterli görmüş ayrıca bir zarar veya netice ortaya çıkmasını aramamıştır. Bu durum, suçun caydırıcılığı bakımından önemli bir gelişmedir⁸⁰.

Tehlike suçları, somut tehlike suçu ve soyut tehlike suçu olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Çevre suçlarının somut tehlike suçu olarak mı yoksa soyut tehlike suçu olarak mı düzenlenmesi gerektiğine ilişkin öğretide farklı görüşler bulunmaktadır.

a. Somut Tehlike Suçu

Kanunda belirlenen hareketin gerçekleştirilmesiyle veya gerçekleştirilmemesiyle ortaya zarar tehlikesinin çıktığı suça somut tehlike suçu denilmektedir. Somut tehlike suçunda, hareketin cezalandırılması için gerçek bir “zarar tehlikesi” doğurmuş olması aranmaktadır. Somut tehlike suçunda zarar tehlikesi o kadar gerçekçi olmalıdır ki zararın doğup doğmaması yalnızca tesadüf eseri olmalıdır⁸¹. Cezalandırılabilir bir zarar tehlikesinin doğup doğmadığını araştırmak hâkimin görevidir⁸².

Somut tehlike suçunun hukuki niteliği konusunda öğretide farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yazarlar⁸³ kanuni tanımda yer alan fiilin gerçekleştirilmesinin başlı başına bir “haksızlık” teşkil ettiğinden bahisle, somut tehlikenin “objektif cezalandırma şartı” olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtirken bazı yazarlar⁸⁴ suçun tanımında yer alan somut tehlikenin, “netice” unsuruna dahil olduğunu belirterek suçun unsurlarından biri olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Belirtmek gerekir ki, kanunda belirlenen somut tehlike, hangi netice gerçekleştiğinde fiilin cezalandırılacağını göstermektedir. Böylece fiilin yapılmasıyla meydana gelen her durum değil yalnızca kanunda öngörülmüş olan sonuçlar cezalandırılacaktır. Bu nedenle somut tehlike suçlarının hukuki niteliğinin “suçun unsuru” olarak kabul edilmesi ve buna bağlı olarak da failin kastının somut tehlikeyi de kapsamaması gerektiği söylenmelidir⁸⁵.

b. Soyut Tehlike Suçu

Kanunda belirlenen hareketin gerçekleştirilmesiyle veya gerçekleştirilmemesiyle suçun meydana geldiği, gerçek bir tehlikenin oluşup oluşmadığının aranmadığı suç soyut tehlike suçudur⁸⁶. Bu tür suçlarda gerçek bir tehlikenin oluşup oluşmadığı değerlendirilmediğine göre nedensellik bağının tespitine de ihtiyaç bulunmamaktadır⁸⁷. Soyut tehlike suçunun kanunda öngörülmesinin nedeni, somut tehlike suçunda zarar tehlikesinin tespitinin zorluğu karşısında bazı hukuksal değerlerin -özellikle çevre, trafik gibi toplumsal yararlar içeren- korunmasının sağlanmasıdır⁸⁸.

Bazı yazarlar, somut tehlike suçunda fiilin, maddi konuya veya mağdura zarar verebilme ihtimalini; soyut tehlike suçunda ise fiilin, korunan hukuksal değere zarar verebilme ihtimalinin cezalandırıldığını düşünmektedir⁸⁹.

maktadır. Madde gerekçesinde de açıklandığı üzere atık veya artığın; kasten su, hava ve toprak şeklinde gruplandırılan alıcı ortama ya da bu ortamlarla ilişkili ekosistemlerden birine verilmesi ile suç oluşacaktır. Çevrenin kasten kirletilmesi, kanunda tehlike suçu olarak düzenlenmiştir. Zararın gerçekleşmesi, bu suçta unsur olmadığı gibi cezalandırma şartı da değildir.”, Yargıtay, 4. CD, T. 09.01.2024, E. 2021/19508, K. 2024/180 (Lexpera).

⁸⁰ TUNCER / BAŞKALE, s. 3712.

⁸¹ DEMİRBAŞ, s. 270.

⁸² KUNTER, s. 131; ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 357-358.

⁸³ ÖZGENÇ, s. 225; ÜNAL, *Tehlike Suçu-Zarar Suçu*, s. 868; ARTUK / GÖKÇEN / ALŞAHİN / ÇAKIR, s. 358.

⁸⁴ ÖNDER, s. 61; ZAFER, s. 254; ERSOY, s. 42; KUNTER, s. 117 vd.

⁸⁵ Somut tehlike suçunun hukuki niteliğinin, tipikliğin maddi unsurlarından biri olan netice kapsamında görülmesi, nedensellik bağı meselesini değerlendirmeyi mecburi kılmaktadır. Bundan hareketle somut tehlike suçlarında hareket ve netice arasında nedensellik bağının bulunması zorunludur.

⁸⁶ Bazı yazarlara göre soyut tehlike suçu kabul edilemez bir kavramdır. Bu yazarlara göre, tehlike de zarar gibi, doğal ortamdaki belli bir olay ile belli bir yarar arasındaki değerlendirmeyi mecbur kılmaktadır. Belli olmayan tehlikenin varlığı kabul edildiğinde bu değerlendirmenin yapılması da imkânsız hale gelecektir. Detaylı bilgi için bkz. KUNTER, s. 135.

⁸⁷ ÖNDER, s. 176.

⁸⁸ DARAGENLİ, s. 98; AKBULUT, s. 140 vd.

⁸⁹ ZAFER, s. 259. Bu yazarlar tehlike suçu-zarar suçu ayrımının suçun maddi konusuna göre yapıldığını düşünseler de soyut tehlike suçunda korunan hukuksal değerın esas alındığını düşünmektedir.

Soyut tehlike suçu, kanunun korumak istediği hukuksal değeri henüz zarar doğmadan koruma altına almaktadır dolayısıyla bu suçlarda ceza hukukunun “önleyici” işlevi ağır basmaktadır⁹⁰. Bu tür suçlarda sosyal tehlikelilik gösteren fail, kişisel bir özelliği nedeniyle cezaya layık görülmektedir aslında bu tür suçlarda fiilden çok failin cezalandırılması söz konusudur⁹¹. Fakat ceza hukukunda cezanın, sadece ıslah veya sadece ödetme amacıyla kullanılması ya da failin kişisel bir özelliği nedeniyle (tehlikelilik) cezalandırılması söz konusu olmamalı, bu amaçlar arasında makul bir denge sağlanmalıdır. Gerekli dengenin sağlanması ise korunan hukuksal değeri ihlal eden fiilin cezalandırılmasıyla gerçekleştirilecektir⁹².

Soyut tehlike suçunda bir hareketin gerçekleştirilmesi veya gerçekleştirilmemesi suçun oluşması bakımından yeterli olduğu için, bu tür suçların ceza hukukundaki “kusursuz suç olmaz” ilkesine aykırılık teşkil ettiğine ilişkin bazı eleştiriler gündeme gelmiştir⁹³. Alman hukukunda, bu eleştiriye bertaraf etmek için, hâkimin soyut tehlike suçunda korunan hukuksal değeri belirlemesi ve cezalandırmanın gerçekleşmesi için fiilin, bu hukuksal değeri ihlal edici nitelikte olup olmadığına karar vermesi gerektiği çözümü bulunmuştur⁹⁴. Bu çözüm, soyut tehlike suçu ve somut tehlike suçu arasındaki farkın ortadan kalkacağına ilişkin endişe yaratabilir. Ancak somut olarak tehlikeli bir durum oluşturmak ile hukuksal değer tehlikeye maruz kalma ihtimali arasında fark vardır. İlkinde fiilin suç olması için gerçek bir tehlikelilik halinin oluşması; ikincisinde bu tehlikenin oluşma ihtimali cezalandırılmaktadır. Görüldüğü üzere korunan hukuksal değer tespiti, soyut tehlike suçlarında keyfiyeti önlemek bakımından oldukça önemlidir.

c. Çevre Suçları

Bir görüşe göre çevrenin büyük bir zarara uğrama ihtimalinden dolayı çevre suçlarında korumanın en yüksek seviyede olması, suç henüz oluşmadan yani çevre ciddi bir zarara veya zarar tehlikesine uğramadan zararın önüne geçilmesinin amaçlanması gerekmektedir. Bu nedenle TCK’da, çevre suçları soyut tehlike suçu olarak düzenlenmiştir⁹⁵. Soyut tehlike suçlarına örnek olarak TCK’nın 181/2. fıkrasında düzenlenen atıkların ülkeye izinsiz sokulması suçu verilebilir zira bu suçlarda atık ve artıklar izinsiz olarak ülkeye sokulduğunda suç meydana gelmiş sayılmakta, ayrıca bir tehlikelilik veya zarar aranmamaktadır⁹⁶. Soyut tehlike suçlarına verilebilecek başka bir örnek de TCK’nın 181/4. fıkrasıdır. Fıkarda öngörülen suçun nitelikli hali, suçun hareket haksızlığını artırmakta ancak suçun doğasını değiştirmemektedir. Dolayısıyla suçun nitelikli hali de soyut tehlike suçu olarak kabul edilmelidir⁹⁷. Bu görüşe göre ne somut tehlike ne de soyut tehlike niteliğinde olan, suçun oluşması için gerekli olan yoğunlukta tehlikeyi meydana getirecek düzeyde yani bu tehlikeyi meydana getirmeye elverişli şekilde hareket etmeyi arayan soyut tehlike suçunun alt türü niteliğindeki potansiyel tehlike suçu, çevre suçları bakımından incelenmelidir⁹⁸. Potansiyel tehlike suçu, soyut tehlike suçlarının bir türü niteliğinde olup yapılan hareketin tehlikeye elverişli olup olmadığının somut olay çerçevesinde tespit edilme-

⁹⁰ TAŞKIN, Ozan Ercan: “Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 2015, Cilt 3, Sayı 1 (Çevre Ceza Hukuku), s. 133; DARAGENLİ, s. 102.

⁹¹ DARAGENLİ, s. 102.

⁹² DARAGENLİ, s. 102.

⁹³ DARAGENLİ, s. 101.

⁹⁴ Detaylı bilgi için bkz. ERİSOY, s. 45.

⁹⁵ AYHAN AYGÖRMEZ, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 54; MRŠIĆ, Gordana: “Environmental Protection From the Aspect of Criminal Law”, *Intereulaweast*, 2021, Cilt 8, Sayı 1, s. 134. Yazar Hırvat hukukunda çevre suçlarının soyut tehlike suçu olarak düzenlendiğini nitelikte bunun korunan hukuksal değer bağlamında gerekli olduğunu belirtmiştir.

⁹⁶ AYHAN AYGÖRMEZ, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 55; ARTUK, Mehmet Emin: “Çevrenin Kasten Kirlenmesi Suçu (TCK. m. 181)”, (Ed.) BALCI, Murat: *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ve Çevreye Karşı Suçlar Paneli*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012 (2012), s. 123; ARTUK, Mehmet Emin: “Çevrenin Kasten Kirlenmesi Suçu (TCK. M. 181)”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 1, Sayı 1 (2014), s. 42; YILMAZ, Sacit: *Çevre Hukuku Bağlamında Türk Ceza Kanunundaki Çevre Suçları*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, s. 162; Aksi yönde görüş için bkz. ARTUK, 2014, s. 42; YILMAZ, s. 162.

⁹⁷ AYHAN AYGÖRMEZ, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 63.

⁹⁸ AYHAN AYGÖRMEZ, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 57 vd.

sini gerektirmektedir⁹⁹. Bu tür suçlara örnek olarak TCK 181/1’de düzenlenen çevrenin kasten kirlenmesi suçu ve 182/1’de düzenlenen çevreye taksirle atık verme suçu verilebilir¹⁰⁰.

Bizim de katıldığımız başka bir görüşe göre ise, mevcut kanunda çevre suçları somut tehlike suçu olarak düzenlenmiştir ancak çevrenin daha etkin korunması için bu suçların soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesi gerekmektedir¹⁰¹. TCK 181/1’de düzenlenen çevreyi kasten kirlenme suçu, 181/4’te öngörülen suçun nitelikli hali ve 182/1’de düzenlenen çevreyi taksirle kirlenme suçu somut tehlike suçunu oluşturmaktadır zira “çevreye zarar verecek şekilde” ifadesi suçun oluşması için zarar tehlikesine ihtiyaç olduğunu açıkça vurgulamaktadır¹⁰². Yargıtay kararları çoğunlukla çevre suçlarının somut tehlike suçu olduğuna yönelik olmasına rağmen¹⁰³ aksi yönde de birtakım kararları bulunmaktadır¹⁰⁴.

TCK’nın 183. maddesinde düzenlenen “gürültüye neden olma suçu” ise somut tehlike suçudur; suçun oluşması için gürültüye maruz kalan kişilerin sağlığının zarar görmesi gerekli değildir sağlığın zarar tehdidinde maruz kalması yeterlidir¹⁰⁵. Ancak bazı yazarlar gürültüye neden olma suçunun potansiyel tehlike suçu niteliğinde olduğunu belirtmektedir¹⁰⁶.

TCK’nın 184. maddesinde düzenlenen imar kirliliği suçunda üç farklı suç düzenlenmiştir¹⁰⁷. Bir görüşe göre, öngörülen tüm suçlarda tipik hareketin gerçekleştirilmesi, suçun oluşması bakımından yeterlidir; dolayısıyla suçlar soyut tehlike suçu olarak düzenlenmiştir¹⁰⁸. Bizim de katıldığımız başka bir görüşe göre ise suçlar somut tehlike suçu olarak düzenlenmiştir¹⁰⁹. Dolayısıyla suçun oluşması için korunan hukuksal değer zarar tehlikesine maruz kalmış olması gerekmektedir.

⁹⁹ AKBULUT, s. 492.

¹⁰⁰ AKBULUT, s. 493; AYHAN AYGÖRMEZ, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 59.

¹⁰¹ TAŞKIN, *Çevre Ceza Hukuku*, s. 133; YILMAZ, s. 150.

¹⁰² ÖZEN, Mustafa: “Çevreye Karşı İşlenen Suçlar (TCK m. 181, 182)”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, Cilt 18, Sayı 1, s. 17; ARTUK, 2014, s. 41; BALCI, Murat: “Çevrenin Taksirle Kirlenmesi Suçu (TCK m. 182)”, (Ed.) BALCI, Murat: *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ve Çevreye Karşı Suçlar Paneli*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012 (Çevrenin Taksirle Kirlenmesi), s. 176; ARTUK, 2012, s. 127; YILMAZ, s. 139.

¹⁰³ Yargıtay, çevrenin kasten kirlenmesi suçunda, alıcı ortama verilen atık veya artıkların çevreyi kirlenme tehlikesi bulunup bulunmadığının araştırılması gerektiğini belirtmiştir. “Bu suretle, Yerel Mahkemece dosyanın, üniversitelerin çevre mühendisliği ve kimya mühendisliği bölümlerinde çalışan öğretim üyesi bilirkişilerden oluşacak heyete tevdi edilerek, tesisin faaliyet alanı ve üretim şekline göre, atığın niteliği, alıcı ortamı kirlettiği ya da kirlenme ihtimali taşıyıp taşımadığı yönünden, yukarıda (II) nolu kısımda açıklanan yönetmelikler ya da ekleriyle birebir ilişki kurulmak suretiyle Yargıtay denetimine imkân sağlayacak nitelikte bir rapor alınmalıdır.”, Yargıtay 4. CD, T. 09.01.2024, E. 2021/19508, K. 2024/180 (Lexpera); “Bu suretle, Yerel Mahkemece dosyanın, üniversitelerin su ürünleri, çevre mühendisliği, kimya mühendisliği bölümlerinde çalışan öğretim üyesi bilirkişilerden oluşacak heyete tevdi edilerek, tesisin faaliyet alanı ve üretim şekline göre, atığın niteliği, alıcı ortamı kirlettiği ya da kirlenme ihtimali taşıyıp taşımadığı yönünden, Yargıtay denetimine imkân sağlayacak nitelikte bir rapor alınmalıdır.”, Yargıtay 4. CD, T. 02.04.2024, E. 2021/25008, K. 2024/4267 (Lexpera).

¹⁰⁴ Yargıtay 4. CD, T. 19.12.2023, E. 2021/18261, K. 2023/25946, kararında yerel mahkemenin gerekçeli kararını yerinde bulmuş ancak sanık öldüğü için düşme kararı verilmesi gerektiğinden bahisle kararı bozmuştur: “Yerel Mahkemece; sanıkların dolaylı anlatımları, suç tespiti tutanağı, keşif incelemesi, bilirkişi raporu ve tüm dosya kapsamından olay tarihinde baba-oğul olan sanıkların andezit madenini işleyerek kum üreten yıkama eleme tesisini işlettikleri, söz konusu tesisin madeni öğütüp sulu proses sisteminde işledikten sonra buradan çıkan suyu depolama havuzunda dinlendirip değerlendirme şeklindeki gerekli şartları sağlamadan ve su içerisindeki olabilecek atık maddelerin çökmesini yeterli şekilde temin etmeden içi balıkla dolu çöktürme havuzunun üzerinden akacak şekilde doğrudan Ova çayının dere yatağı olarak belirlenen alana akıttıkları, söz konusu işletmenin atık su deşarj izninin bulunmadığı, Ova çayına bırakılan atık üzerinde inceleme yapılamamış olması sebebiyle çevreye ne şekilde etki edeceği ölçülemediği olmakla beraber, bu şekilde ilgili yönetmelik standart değerleri sağlanmadan ve deşarj izni olmadan dere ve dere yatağına atık su deşarj etmenin bizzatı suçun oluşması için yeterli olacağı, eylemin idari yaptırım gerektirdiği kadar ceza yargılamasının da konusunu oluşturacağı ve sanıkların üzerlerine atılı çevreyi kasten kirlenme suçunu işledikleri kabul edilerek mahkumiyetlerine karar verilmiştir.” (Lexpera).

¹⁰⁵ YOKUŞ SEVÜK, Handan: “Gürültüye Neden Olma Suçu (TCK 183)”, *Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan*, Pasifik Yayınları, İstanbul, 2013, s. 374.

¹⁰⁶ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, Gülsün Ayhan: *Çevre Ceza Hukuku Genel Hükümler Cilt-I*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021 (Çevre Ceza Genel Hükümler), s. 61.

¹⁰⁷ Türk Ceza Kanunu m. 184: “Yapı ruhsatı alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Yapı ruhsatı olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır. Yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınai faaliyetin icrasına müsaade eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Üçüncü fıkra hariç, bu madde hükümleri ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerlerde uygulanır. Kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar planına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası açılmaz, açılmış olan kamu davası düşer, mahkûm olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.”.

¹⁰⁸ HAFIZOĞULLARI, Zeki / ÖZEN, Muharrem: *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Toplama Karşı Suçlar*, US-A Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 66; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 56; ASLAN, Suzan: *İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu (TCK m. 184)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, s. 64.

¹⁰⁹ YOKUŞ SEVÜK’ten aktaran AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 343.

Korunan hukuksal değerin “toplumsal” niteliği haiz olduğu çevre suçlarında, bazen gerçekleştirilen tek bir fiille çevreye zarar verilmemekte; zararın oluşması için birden fazla fiilin birleşmesi gerekmektedir veya fiil, korunan hukuksal değer bakımından somut tehlike yaratacak dereceye varmamaktadır¹¹⁰. Bu durumda suçun, zarar suçu veya somut tehlike suçu olarak düzenlenmesi, hukuksal değerin korunması bakımından yeterli olmamaktadır. Önerilen çözüm, genel olarak tehlikeli kabul edilen hareketlerin suç olarak düzenlenmesidir¹¹¹.

Bazı yazarlar soyut tehlike suçunun, ceza hukukunun *ultima ratio* ilkesiyle çeliştiğini; çevre suçlarının soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesinin suçun önlenmesinde veya çevrenin korunmasında gözle görülür bir fayda sağlamadığını, aksine bu tür düzenlemelerin ceza hukukunun evrensel ilkeleriyle çelişme yarattığını belirtmektedir¹¹². Bu görüşe katılmak mümkün değildir zira soyut tehlike suçunun öngörülme nedeni günümüzde ihtiyaç duyulan önlemlerin alınması ve korumanın etkili şekilde sağlanmasıdır.

III. ÇEVRE SUÇLARINDA KORUNAN HUKUKSAL DEĞER

A. Çevre Suçlarında Korunan Hukuksal Değer Teorileri

Çevre suçlarında korunan hukuksal değer teorileri çevre etiğine ilişkin teorilere paralel şekilde gelişim göstermiştir. Çevre etiğinde, çevreye ilişkin nelerin ahlaki bir sisteme konu olabileceği, ahlaki bakımından neyin ne kadar değer taşıdığının araştırılması bağlamında üç görüş ortaya çıkmıştır: Antroposentrik etik yaklaşım, ekosentrik etik yaklaşım ve biyosentrik etik yaklaşım¹¹³. Böylece çevre ceza hukukunda korunan hukuksal değer bağlamında dört temel görüş ortaya çıkmıştır: Antroposentrik görüş, ekolojik görüş, idari yararlar görüşü ve son olarak karma görüş¹¹⁴.

Hem antroposentrik görüş hem de ekolojik görüş çevreyi korumaya odaklıdır ancak çevreyi korumadaki amaçları farklıdır¹¹⁵. Antroposentrik görüş, çevreyi insana sağladığı fayda sebebiyle ve bu fayda ölçüsünde korumayı amaçlarken ekolojik görüş, canlı ve cansız varlıkların kendilerine has özellikleri nedeniyle ekolojinin ve biyoçeşitliliğin tümünü korumayı amaçlamaktadır¹¹⁶. Dört temel teoriye ayrı ayrı değinmek ve olumlu/olumsuz yönlerini belirlemek çevre suçlarında korunan hukuksal değerin tespiti bakımından faydalı olacaktır.

1. İnsan Merkezli/Antroposentrik Görüş

“Antroposentrik”, insanın, evrenin en önemli ve birincil varlığı olarak, tüm değerlerin odak noktası olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir¹¹⁷. Bu anlayıştan türeyen antroposentrik görüş; çevreyi, insan için faydalı olduğundan ve insan için faydalı olduğu ölçüde korumayı amaçlamaktadır¹¹⁸. Bu

¹¹⁰ DARAGENLİ, s. 98.

¹¹¹ DARAGENLİ, s. 100: “Ancak bu durumda bilimsel araştırmalar belirli bir maddenin hukuksal yarar için tehlikeli olduğu şüphesini vermeli veya çoklukla vuku bulan olaylar belirli bir davranışın olası diğer davranışlarla birleşerek zarar vermeye genel olarak uygun olduğunu göstermelidir. Ancak bu şekilde fail sırf itaatsizlik veya subjektif tehlikelilik nedeniyle cezalandırılmamış olur.”

¹¹² Bu görüş daha çok Alman hukukunda taraftar bulan bir görüştür. Detaylı bilgi için bkz. ÜNVER, s. 1023. Ancak bunun yanında Türk hukukunda da tehlike suçlarından olan çevre suçlarının *ultima ratio* ilkesi bakımından ceza hukuku ile korunmasının uygun olmadığına ilişkin görüşlere rastlanmaktadır. TOROSLU, Nevzat: *Ceza Hukuku ve Çevre*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, Ankara, 1982 (Ceza Hukuku ve Çevre), s. 13 vd.

¹¹³ BELKIS, Birden: “Çevre Etiği”, (Ed.) SAVAŞAN, Zerrin / SÖKER, Çağlar / YILMAZ, Fırat Harun: *Çevre Hukuku ve Politikaları Kavramlar Teoriler ve Tartışmalar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 413 vd.

¹¹⁴ AYHAN AYGÖRMEZ, s. 23 vd.; MAVİŞ, s. 173 vd.

¹¹⁵ THOMPSON, Suzanne C. Gagnon / BARTON, Michelle A.: “Ecocentrik and Anthropocentrik Attitudes Toward the Environment”, *Journal of Environmental Psychology*, 1994, Cilt 14, s. 150.

¹¹⁶ ABUN, Damianus / LUNA, Keith M. / MAGALLANES, Theogenia / ENCARNACIÓN, Mary Joy / MANSUETO, Jecel M.: “Determining the Dominant Cognitive Attitude toward the Environment among the Employees and Their Intention to Adopt Ecological Behaviour”, *Technium Social Sciences Journal*, 2021, Cilt 20, s. 86.

¹¹⁷ ABUN / LUNA / MAGALLANES, s. 85.

¹¹⁸ ERTEN, Sinan: “Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutum Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Çalışması”, *Eurasian Journal of Educational Research*, 2007, Sayı 28, s. 69; THOMPSON / BARTON, s. 149.

görüğe göre sağlıklı bir çevre, insanın hayat standartlarını yükseltmek, yaşamdan verim almak ve hatta yaşamayı devam ettirmek için zorunlu bir unsurdur¹¹⁹. Bu nedenle çevre korunmaya değer bir varlık haline gelmektedir. Antroposentrik görüş çevreyi tehlikelerden korumayı değil; insan yaşamını ve sağlığını çevresel tehlikelerden korumayı amaç edinmektedir¹²⁰. Korunan hukuksal değer olarak antroposentrik görüşün çıkış noktası olan antroposentrik etik yaklaşım bağlamında da benzer şekilde yalnızca insan, “*ahlaki korumaya layık*” görülmekte ve bu nedenle de insanın/insanlığın çevreye ilişkin doğrudan bir sorumluluğu bulunmadığı belirtilmektedir¹²¹. Bu görüşe göre çevre, insan için vardır.

İnsan hakları ve çevre hakkının birbirine yaklaşması hatta çevre hakkının insan haklarının parçası olarak görülmesi¹²² ve bu haklar arasındaki bağın kuvvetlenmesi antroposentrik görüşü beslemektedir. Bu durum çevreyi, insana sunduğu fayda veya zararla sınırlamakta ve çevreye ilişkin geliştirilen tüm değerlerin odağını “*insana ilişkin değerler*” haline getirmektedir¹²³. Özellikle Alman çevre ceza hukukunda taraftar toplayan ve tüm hukuksal değerlerin temelinde, “*insanın korunması, gelişmesi ve yaşamını sürdürmesi*” olduğunu düşünen görüşe göre, çevrenin etkin şekilde korunması ancak “*klasik hukuki değerlerden*” olan yaşam hakkının korunması, sağlık ve vücut bütünlüğü gibi sebeplerle sağlanabilmektedir¹²⁴. Antroposentrik görüş, çevrenin tek başına, insandan bağımsız şekilde, ceza hukuku bağlamında korunan bir hukuksal değer olarak kabul edilemeyeceğini ancak insanın yaşam hakkına, gelişimine katkı sağlaması söz konusu olduğu takdirde korunan hukuksal değer olarak kabul edilebileceği kabulüne dayanmaktadır¹²⁵.

Antroposentrik görüş, tüm değerlerin odak noktasına insanı koyduğu için eleştirilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki haklar ve özgürlükler, öncelikle insanı korumak için ortaya çıkmakta ve sonrasında insanın, birey olarak varlığının gelişmesine katkı sağlayan etkenler haline gelmektedir. Nitekim hem ulusal hem uluslararası hukukta öncelikle insanın yaşam hakkı tüm değerlerin üstünde tutulmaktadır. Bu durum çevre hakkı bakımından değerlendirildiğinde, insanın yaşam hakkının ve kişisel gelişiminin çevre hakkının çekirdek unsuru olarak görülmesi doğaldır. Kaldı ki çevrenin korunması, insanlığın devamlılığı ve gelişimi için zorunludur. Yani çevreyi korumaya ilişkin geliştirilen önlemler bir bütün olarak hem çevreyi hem de insanları koruduğu için çift etkiye sahiptir. Ancak bazı durumlarda çevre hakkı ve insana ilişkin değerler birbiriyle çatışma halinde olabilmektedir. Örneğin barınma hakkı sebebiyle ağaçların kesilmesi, barınma ihtiyacının karşılanması için denizin doldurulmasıyla inşa edilen evler veya çalışma hakkı kapsamında fabrikaların sebep olduğu çevre kirliliği. Bu durumlarda antroposentrik görüşe göre çevre suçlarında korunan hukuksal değer insana ilişkin değerlerdir. Dolayısıyla barınmak, mevcut şartlarda insana ilişkin daha acil bir ihtiyacı karşıladığı için ağaçların kesilmesi, denizin doldurulması veya fabrikaların atıkları suç oluşturmamalıdır. Bu noktada unutulmamalıdır ki çevreye verilen zararlar, o anda doğrudan etkisini göstermese de zamanla bu zarar büyümektedir bu nedenle çevreye verilen zarar aslında insana verilen zarardır. Antroposentrik görüşün olumsuz tarafı, kısa vadeli yararı, uzun vadede oluşacak ve belki geri dönülemeyecek olan zarardan üstün görmesidir.

Antroposentrik görüşe göre, çevre suçlarında korunan hukuksal değer ancak insana ilişkin değerler olabilmektedir dolayısıyla bir fiilin çevre suçu olabilmesi için insana ilişkin değerlere doğrudan zarar veriyor olması gerekmektedir. Antroposentrik görüş, tüm değerlerin odak noktasını “insan” ola-

¹¹⁹ ERTEN, s. 69.

¹²⁰ ÜNVER, s. 1024; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 24.

¹²¹ BELKIS, s. 413-414.

¹²² MACCONE, Christen: “Should Environmental Protection be Through Anthropocentric Rights?”, *Pace Environmental Law Review*, 2023, Cilt 41, Sayı 1, s. 79.

¹²³ MACCONE, s. 84.

¹²⁴ HOHMANN, Olaf: “Das Rechtsgut der Umweltdelikte, Grenzen des strafrechtlichen Umweltschutzes”, *Frankfurt am Main*, 1991, s. 190’dan aktaran AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 25; ÜNVER, s. 1022 vd.

¹²⁵ MAVİŞ, s. 177.

rak görmektedir ve bu nedenle insana doğrudan zarar vermeyen veya zarar tehlikesi doğurmayan ancak çevre ve ekolojik varlıklara zarar veren veya zarar tehlikesi doğuran fiiller suç olarak kabul edilmemektedir.

Korunan hukuksal değerın insanla ilişkilendirilmesi ve bu nedenle çevrenin korunmaya değer bir varlık olarak görülmesi, çevre ve insan bağının güçlü olduğu konularda çevrenin etkin şekilde korunması anlamına gelecektir. Zira insan, kendisi için tehlike oluşturan durumlarda çevreyi koruma konusunda daha gönüllü davranacaktır. Ancak insan ve çevrenin doğrudan ilişkisinin kurulmadığı konularda veya insan çıkarlarının çevreye göre daha ön planda olduğu konularda çevre zarara maruz kalacaktır. Örneğin antroposentrik görüşe göre, nesli tükenmekte olan canlıların insanlara sağladığı doğrudan bir yarar yoktur dolayısıyla sırf doğanın dengesinin bozulması gerekçesiyle ceza hukuku yoluyla bu türlerin korunması kabul edilemeyecektir.

Antroposentrik etik görüş çerçevesinde tartışılan en önemli konulardan biri gelecek nesillere karşı çevre bakımından ahlaki bir sorumluluk oluşup oluşmadığına ilişkindir¹²⁶. Korunan hukuksal değer bağlamında bu etik tartışmanın ceza hukukuna taşınması gerekip gerekmediği önemli bir noktadır. Etik bağlamda gelecek kuşaklara karşı sorumluluk duyulması ve çevrenin onlar için korunması, gelecek kuşakların ekolojik olarak yaşanabilir bir çevrede yaşama hakkına saygı gösterilmesi önemli değerler olarak görülse de bu korumanın sağlanması için etkili yöntemlere ihtiyaç bulunmaktadır. Ceza hukuku, bu bağlamda etkili bir araç olarak kullanılabilir ancak çevre etiği bakımından var olan bu problemleri ceza hukukuna taşımak tartışmanın çözülmesine ilişkin katkı sağlamaktan çok sorunun büyümesine neden olabilecektir¹²⁷. Zira henüz var olmayan ve gelecekte var olup olmayacağı bilinmeyen kişilere karşı sorumluluk hissedilmesi çevre etiği bakımından bile karmaşık bir konudur. Gelecek kuşaklara temiz bir çevre bırakılmasına ilişkin cezai sorumluluk, korunan hukuksal değer bağlamında anlamlı bir tartışmadır ancak ceza hukukunun genel ilkeleri bağlamında tehlikeli olabilecek düzenlemelere neden olabilecektir. Zira şu anda var olmayan bir mağdura karşı, geleceğe ilişkin suçlar öngörülmesi hukuki belirsizlik oluşturabilecektir. Bu nedenle gelecek nesillere temiz bir çevre bırakmak yönündeki ahlaki sorumluluk ceza hukukuna aktarılacaksa cezalandırma alanının fazla genişletilmesi; ceza hukuku ilkelerinin zarar görmemesi gerekmektedir. Bu tür düzenleme ancak çevre suçlarının soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesi yoluyla mümkün olacaktır.

Daha önce bahsedildiği üzere bazı yazarlar korunan hukuksal değerın yalnızca insana ait değerler olabileceğini savunmaktadır. Bu düşünce antroposentrik görüşle yakından ilişkilidir. Zira bu görüşe göre, çevre suçlarıyla korunan hukuksal değer, “çevre” olarak belirlense de altında yatan asıl sebep çevrenin insan ile olan ilişkisidir.

Çevrenin ceza hukukuyla korunması anlayışının gelişmesi büyük ölçüde antroposentrik görüşün sayesinde olmuştur. İnsanın varlığı, kendini gerçekleştirebilmesi, yaşamsal fonksiyonlarını devam ettirebilmesi için sağlıklı bir çevreye ihtiyaç duyulması sonucu çevre, ceza hukuku ile korunmaya başlanmıştır¹²⁸. Ancak günümüzde geline nokta da çevrenin sırf insana olan faydası nedeniyle ve insana olan faydası ölçüsünde korunması kabul edilemez.

2. Çevre Merkezli/Ekolojik Görüş

Ekolojik görüş, çevre ceza hukukunun koruduğu hukuksal değerın/değerlerin başlı başına çevre ve ekolojik varlıklar olması gerektiğine dayanan ve çevrenin sırf insana sağladığı katkı nedeniyle, sağladığı katkı derecesinde korunmasının eleştirildiği görüştür. Ekolojik görüşe göre, tüm canlılar

¹²⁶ Tartışmanın detayları için bkz. İLHAN, Duygu: *Türkiye’de Benimsenen Çevre Etiği Yaklaşımları: Gönüllü Çevre Kuruluşları Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, s. 35 vd.

¹²⁷ MAVİŞ, s. 185.

¹²⁸ KILIÇ, Selim: “Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 133-134.

içsel bir değere sahiptir bu nedenle insanlar ve diğer canlılar eşit olmalıdır. Söz konusu görüş, çevre etiği akımlarından biyosentrizm¹²⁹ ve ekosentrizmin¹³⁰ etkisinde kalarak gelişmiştir.

Ekolojik görüş, çevreyi “hak öznesi” olarak değerlendirmektedir¹³¹. Dolayısıyla bu görüşe göre, ceza hukuku bağlamında korunan hukuksal değer, çevrenin unsurları olan hava, su, toprak veya başlı başına çevre veya ekolojik varlıklar olmalıdır¹³². Ekolojik görüş, çevrenin insana sağladığı yarar ölçüsünde korunmaya layık görülmesini eleştirdiği gibi çevrenin insana yarar sağladığı sürece istenildiği gibi kullanılmasını da yanlış bir bakış açısının ürünü olarak değerlendirmektedir¹³³.

Çevreyi, ancak insana olan yararı sebebiyle koruyan ve insana olan zararı sebebiyle ceza hukukunu araç olarak kullanmaya dayanan antroposentrik görüşün radikal duruşu, zamanla özellikle Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi [*Convention on Biological Diversity* (CBD)], Dünya Doğayı Koruma Sözleşmesi (*The World Charter for Nature*) gibi uluslararası düzenlemelerin etkisiyle kırılmış ve çevre başlı başına ceza hukuku öznesi olarak kabul edilmeye başlanmıştır¹³⁴. Böylece çevre, insan etkisinden ayrı olarak ele alınmaya başlamış; insanlar ile doğrudan ilişkisi olmasa da çevre yararına çalışmalar yapılmış ve sırf çevreyi korumak için bazı kurallar geliştirilmiştir.

Ekolojik görüş elbette antroposentrik görüşe nazaran çevrenin korunması bakımından daha korumacı ve etkin çözümler sunmaktadır. Zira ekolojik görüşün temelinde canlılara zarar vermeme arzusu ve doğada saflığı koruma amacı yatmaktadır¹³⁵. Bu görüşe göre, dünyadaki tüm yaşam sistemleri birbiriyle ilişkilidir ve bunların en önemlisi olarak insanı görmek “şeyleri yanlış görmenin” bir tezahürüdür. Nitekim bu görüşte olan yazarlar, insanın kendini gerçekleştirme amacının, kendini doğadaki tüm canlıların üstünde tutarak değil ekolojik sistemle bir bütün olarak kabul ettiğinde gerçekleşebileceğini savunmaktadır¹³⁶. Ekolojik görüşe göre, ekosistemler, habitatlar, türler ve popülasyonlar çevresel kaygıların merkezinde olmalıdır ve canlı-cansız ayrımı yapılmaksızın korunmalıdır¹³⁷.

Her ne kadar ilk bakışta ekolojik görüşün, çevrenin korunması bakımından en etkili yöntem olduğu için uzun vadede en uygun kuram olduğu düşünülse de radikal duruşu nedeniyle ekolojik görüşün realist bir yaklaşım olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ekolojik görüşe göre, çevrenin ve ekolojik değerlerin korunması pazarlık konusu yapılamaz; insanlar bakımından olumsuz bir etki doğursa da çevrenin korunması ve ekolojik dengenin sağlanması birincil amaç olmalıdır¹³⁸. Zira bazı ekolojik varlıkların değeri “hesaplanamaz” niteliktedir ancak insanların çevreyi korumak maksadıyla parasal anlamda kayba uğraması telafi edilebilir niteliktedir¹³⁹. Ancak ekolojik görüşün çevre lehine olan tutumu karşısında insanların kendi çıkarlarını olumsuz etkileyen bir durumu sırf doğayı korumak için gerçekleştirmeleri gerçekçi değildir. Bu nedenle ekolojik görüşün, teoride son derece uygun olmasına karşın uygulamada sekteye uğramasının kaçınılmaz olacağı açıktır.

¹²⁹ Biyosentrizm: “Tüm canlılar sadece hayatta olmaları nedeniyle ahlaki bir duruşa sahiptir ve buna göre bir değer biçilmesini hak eder.”. Bkz. <https://www.britannica.com/topic/biocentrism> (ET: 23.05.2025); BELKIS, s. 416.

¹³⁰ Ekosentrizm, doğal nesnelerin ve ekolojik sistemlerin hak ehliyetine sahip olması gerektiğini savunan görüştür. Bu yaklaşıma göre çevreye ilişkin canlı olmayan nesneler de örneğin deniz, dağ, ırmak gibi ahlaki değeri hak etmektedir. BELKIS, s. 416.

¹³¹ THOMPSON / BARTON, s. 149; MAVİŞ, s. 182.

¹³² MAVİŞ, s. 183.

¹³³ ABUN / LUNA / MAGALLANES, s. 86.

¹³⁴ MACCONE, s. 94; THOMPSON / BARTON, s. 150.

¹³⁵ MACCONE, s. 95.

¹³⁶ BARNHİZER, David: “Waking from Sustainability’s ‘Impossible Dream’: The Decision-Making Realities of Business and Government”, *Georgetown International Environmental Law Review*, 2006, Cilt 18, s. 15 vd.

¹³⁷ ABUN / LUNA / MAGALLANES, s. 86.

¹³⁸ EAGLE, Steven J.: “The Common Law and the Environment”, *Case Western Reserve Law Review*, 2008, Cilt 58, Sayı 3, s. 590. Yazar bu hususta “*The Endangered Species Act*” (ESA) örneğini vermiştir. Bu Yasa, insan çıkarları ve ekoloji arasında bir denge politikası gütmeyen, aksine ekolojik değerlere öncelik veren çarpıcı bir örnektir. Yasa’ya göre örneğin nesli tükenmekte olan bir balığın korunması sebebiyle ciddi bir ekonomik gidere mal olan ve neredeyse bitmiş olan bir barajın inşasının durdurulması gerekebilir. Bkz. THOMPSON / BURTON, s. 150.

¹³⁹ EAGLE, s. 591.

Görüldüğü üzere ekolojik görüş, antroposentrik görüşe benzer şekilde insan ve çevreyi tamamen birbirinden ayrı tutmaktadır. Bu radikal yaklaşım, çevrenin sırf korunmaya değer bir varlık olduğu için korunması hedefini gerçeklikten uzaklaştırmaktadır zira günümüzde endüstriyel bir toplumda çevre kirliliğine belli bir ölçüde yer verilmesi zorunlu kabul edilmektedir¹⁴⁰.

Ekolojik görüş, insan dışındaki canlıların ve hatta cansız varlıkların da korunan hukuksal değer olarak belirlenebileceği kabulüne dayanmaktadır. Bu noktada korunan hukuksal değer, insan dışındadır, insana bağlı olmayan bir varlık olup olamayacağına ilişkin tartışmalara değinmek gerekmektedir. Bazı yazarlar korunan hukuksal değer, insan veya insanla bağlantılı, belirli bir hak sahibi bulunan değerler olması gerektiğini düşünmektedir¹⁴¹. Bu yazarlara göre hukuki anlamda ihlal, ihlal eden insanı gerekli kıldığı gibi hukuki anlamda ihlalin konusu da yalnızca insan veya insana bağlı değerler olabilir; eğer bir şey veya hayvan ihlalin konusu gibi görünmekteyse bu ihlalin konusu insanın şey veya hayvan üzerindeki hakimiyeti veya hakkıdır¹⁴². Ayrıca bu yazarlara göre, çevre ceza hukukunda korunan hukuksal değer, insandan bağımsız olarak çevrenin unsurları, çevre veya ekolojik varlıklar olarak belirlenmesi çevre ceza hukukunun kapsamının olması gerekenden daha fazla genişlemesine ve kanunilik ilkesi bakımından problemler oluşmasına neden olabilecektir¹⁴³. Bu görüşte olan yazarlar çevre ceza hukuku bakımından antroposentrik görüşe yakındır. Ancak aksini düşünen yazarlara göre çevre, başlı başına, insandan bağımsız bir şekilde, korunan hukuksal değer olabilmelidir¹⁴⁴. Öyle ki bazı yazarlar, çevre hakkını da kapsayan, insandan ayrı ve bağımsız bir özne olarak “ekolojiyi” ele alan, amacının gelecek kuşaklara yaşanabilir bir dünya bırakmak ve ekolojiyi bir bütün olarak korumak olan “ekolojik hukuk” adında bir hukuk dalı oluşturulması gerektiğini düşünmektedir¹⁴⁵. Bunun nedeni olarak, mevcut hukuk sisteminde, çevrenin ancak insanların çıkarları doğrultusunda korunduğunu bunun da doğaya zarar verdiğini göstermektedirler¹⁴⁶. Bu hususta belirtmek gerekir ki korunan hukuksal değeri yalnızca insan ve insana ilişkin değerler ile sınırlandırmak günümüz şartlarına uygun değildir.

Son tahlilde, ekolojik görüşün çevrenin korunması açısından en etkili kuram olduğu söylenmeli ancak gerçekçi olmadığı eleştirisi de eklenmelidir.

3. İdari Yararlar Görüşü

İdari yararlar kuramına taraftar olan yazarlar, çevre ceza hukukunda korunan hukuksal değer, idare hukuku bağlamında korunan hukuksal değer ile eş olduğu görüşündedir¹⁴⁷. Bu yazarlara göre çevreyi korumak amacıyla alınan önlemlerin çoğu idare hukukunun bir parçasıdır. Zira çevre hukuku idare hukukunun içinden çıkmıştır. Dolayısıyla çevreye ilişkin ceza hukuku kuralları idare hukukuna bağımlıdır¹⁴⁸. Bu yazarlar, çevre ceza hukukunda idare hukukuna bağlılığın zorunluluğu gerekçesini öne sürerek çevre ceza hukukunda korunan hukuksal değer, salt idari yararlar olması gerektiğini belirtmektedir.

İdari yararlar görüşü, çevre ceza hukukunda, korunan hukuksal değer, ihlalinin tüm sonuçlarının ortaya çıkmasının belli bir zaman gerektirmesi¹⁴⁹ bu nedenle de ceza hukukunun çevreyi korumakta yetersiz

¹⁴⁰ TURGUT, Nükhet: “İhtiyat İlkesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1996, Cilt 45, Sayı 1, s. 76.

¹⁴¹ Görüşe ilişkin detaylı bilgi için bkz. TOROSLU, *Hukuki Konu*, s. 306, dn. 35; KLOEPFER, Micheal / HEGER, Martin: *Umweltstrafrecht*, 3. Baskı, Münih, 2014, s. 18’den aktaran UĞURLUBAY AYGÖRMEZ, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 76.

¹⁴² TOROSLU, *Hukuki Konu*, s. 306, dn. 35.

¹⁴³ MAVİŞ, s. 184; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevreye Karşı Suçlar*, s. 76-77.

¹⁴⁴ Bu görüşteki yazarlar için bkz. KAPLAN, Mahmut: *İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 34 vd.

¹⁴⁵ EDİBOĞLU, Ezgi: “Ekolojik Hukuk Bakış Açısıyla Ekosistem Hakları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2015, Cilt 128, Sayı 121, s. 215 vd. Yazar çevre suçlarında mağdurun ekosistem olduğunu ancak hava, su ve kara ekosistemlerine karşı işlenen suç olarak kabul edilmemesini eleştirmiştir. Ayrıca cezalandırmanın amacının ekosistemin korunması olması gerektiğini belirtmiştir.

¹⁴⁶ EDİBOĞLU, s. 266.

¹⁴⁷ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevreye Karşı Suçlar*, s. 78.

¹⁴⁸ BALCI, *İdari Bağlılık*, s. 53; FAURE, Micheal: “The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe”, *Virginia Environmental Law Journal*, 2017, Cilt 35, Sayı 2, s. 327-328.

¹⁴⁹ BALCI, *İdari Bağlılık*, s. 50; MRŠIĆ, s. 132. Yazar korunan hukuksal değer, ihlalinin sonuçlarının genellikle belli bir zaman aralığı sonrasında ortaya çıktığını düşündüğü için çevre suçlarında mağdurun “soyut” olduğunu belirtmektedir.

kalması ancak en azından idare hukukuyla bağlantısı kesilmeyerek bu olumsuz durumun giderilebileceği düşüncesinden hareketle ortaya çıkmıştır. Çevre ceza hukukunun idari bağımlılığı nedeniyle korunan hukuksal değer “çevre” olmaması gerektiği; eylemin ancak idari bir yükümlülüğü de ihlal etmesi halinde cezalandırılarak korunan hukuksal değer “idari yararlar” olması gerektiği düşünülmektedir¹⁵⁰. Bu görüşe göre, çevre ceza hukukunda cezalandırılan fiil, idare tarafından konulan kurallara uyulmamasıdır¹⁵¹. Dolayısıyla çevre ceza hukuku kapsamında bir fiilin cezalandırılabilmesi için fiilin cezai sorumluluğa yol açacak idari bir yükümlülüğü ihlal etmesi gerekmekte; idari bir ilişki olmaksızın fiil doğrudan suç sayılmamaktadır¹⁵².

Bu noktada idare hukuku ve ceza hukuku ilişkisine değinmek gerekmektedir. Ceza hukuku, çevre bakımından yapılan idari düzenlemelerin çevreyi korumakta yeterli etkiyi gösterememesi sonucunda, son çare ilkesi gereğince uygulanmaya başlanmıştır¹⁵³. Ancak çevre ceza hukukunun amacı, çevreye ilişkin idari düzenlemelerin uygulanmasını sağlamak ve idarenin çıkarını korumak değil; sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını güvence altına alarak çevreyi korumaktır. Çevre ceza hukukunun idare hukukuyla bağlantılı olduğu hatta iç içe olduğu doğru bir tespit olsa da ceza hukukunun kapsamının, “idarenin çıkarlarını korumak” şeklinde daraltılması çevrenin korunması amacını gerçekleştirmekte yetersiz kalacaktır. Çevreye ilişkin düzenlemelerin idare hukuku bağlamında yapıldığı dikkate alındığında ceza hukukunun bu bağlamda ikinci planda kaldığı tespiti de yerindedir ancak ceza hukukuna, çevreye ilişkin konularda “sınırlandırıcı” bir işlev yüklenmesi yerine “tamamlayıcı”¹⁵⁴ bir işlev yüklenmesi çevrenin korunması amacına daha fazla hizmet edecektir¹⁵⁵.

İdari yararlar teorisi, diğer teoriler gibi dolaylı yoldan da olsa çevreyi korumaktadır¹⁵⁶ ancak çevre ceza hukukunda, korunan hukuksal değer idari yararlar olarak tespit edilmesi, çevre ceza hükümleri tarafından korunan değerlerin, ceza hukukunda korunan hukuksal değerler ve ceza hukukunun amacı açısından daha az önemli görülmesine neden olabileceği riski taşımakta; idarenin çıkarları korunduğu için daha az önceliği olduğunun düşünülmesine yol açabilmektedir¹⁵⁷. Diğer bir risk ise bu görüş neticesinde, idari yükümlülükler yerine getirilerek çevre kirletilmişse ya da idari yükümlülükler kanunda belirlenmediği için boşluk oluşmuşsa ceza hukukunun uygulanması söz konusu olmayacak ve çevrenin kirletilmesi yaptırımsız kalacaktır¹⁵⁸. Çevre ceza hukuku bağlamında ceza hukukunun kullanılmasının sebebi, idarenin koyduğu kurallara uyumun sağlanması değil; çevrenin en yüksek oranda korunmasıdır. Çevrenin korunmasının önemi göz önüne alındığında, ceza hukuku idari kurallara uyumun sağlanmasından daha fazlasını yapmak durumundadır.

Bazı yazarlar, çevre suçlarının, soyut tehlike suçu olarak formüle edilmesinin idari yararlar görüşüne hizmet ettiğini düşünmektedir. Bu yazarlara göre, çevre suçlarının soyut tehlike suçu olarak belirlenmesi, salt idarenin koyduğu kurallara uyulmamasını “suç” saydığı için ceza hukukunun “tamamlayıcılık” işlevini üstlenmektedir. Dolayısıyla soyut tehlike suçları idari yararlar görüşüne hizmet etmektedir¹⁵⁹. Söz konusu suçlarda ceza hukukunun görevi, idarenin koyduğu kurallara maksimum uyumun sağlanması-

¹⁵⁰ FAURE, s. 329.

¹⁵¹ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevreye Karşı Suçlar*, s. 78.

¹⁵² FAURE, s. 328.

¹⁵³ BALCI, *İdari Bağlılık*, s. 51; Bazı yazarlar, ceza hukukuna, çevre açısından fazla yüklenilmesinin olumsuz sonuçlara neden olabileceğini düşünmektedir. Bu yazarlara göre, çevre ceza hukukunun gereğinden fazla geniş tutulması, aşırı kriminalizasyona neden olma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle çevreye ilişkin yaptırımların idare hukuku ve ceza hukuku arasında paylaşılması ancak idare hukukuna yoğunluk verilmesi gerekmektedir. Görüşe ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. OKUYUCU ERGÜN, s. 916.

¹⁵⁴ BAYRAKTAR, Köksal: “Çevrenin Korunması ve Türk Hukuku”, *Seha L. Meray’a Armağan Cilt-I*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1981, s. 77.

¹⁵⁵ TOROSLU, *Ceza Hukuku ve Çevre*, s. 13.

¹⁵⁶ FAURE, s. 329; MANDİBERG, Susan F. / FAURE, Michael A: “Graduated Punishment Approach to Environmental Crimes: Beyond Vindication of Administrative Authority in the United States and Europe”, *Columbia Journal of Environmental Law*, 2008, Cilt 34, Sayı 2, s. 8.

¹⁵⁷ FAURE, s. 325-326.

¹⁵⁸ FAURE, s. 329.

¹⁵⁹ MANDİBERG / FAURE, s. 6-7; BAYRAKTAR, s. 77; SINAR s. 422-423.

dır¹⁶⁰. Ancak elbette soyut tehlike suçlarının idari yararlar görüşüne hizmet etmesi, çevrenin korunmadığı anlamına gelmemelidir sadece çevrenin korunması amacı öncelik olarak kabul edilmemektedir¹⁶¹. Soyut tehlike suçlarının, bir faaliyetin çevre üzerindeki etkisine odaklanmaması, bu suç modelini ekolojik değerlerin korunması bağlamında daha az etkili duruma getirmektedir¹⁶². Bu görüşün doğal sonucu olarak, çevre suçlarının somut tehlike suçu olarak formüle edilmesi, idare hukukuna bağlılığın azaltılarak ceza normlarına yoğunluk verilmesi anlamına gelmektedir¹⁶³. Çevrenin gittikçe daha fazla ve geri dönülemez şekilde zarar görmesi nedeniyle günümüzde ekolojik değerlerin ön plana çıkarılması anlayışı yaygınlaşmıştır ve somut tehlike suç modeli bu amaca hizmet etmektedir¹⁶⁴. Dolayısıyla çevre suçlarının somut tehlike suçu olarak formüle edilmesi ekolojik görüşe yatkınlığın belirtisidir.

4. Karma/Uzlaştırıcı Görüş¹⁶⁵

Antroposentrik ve ekolojik görüşün radikal noktaları üzerine çalışılarak bu noktaların uzlaştırılmasıyla karma bir yaklaşım oluşturulmuştur. Karma görüş, korunan hukuksal değer bakımından “dengeleme politikası” benimsemiş ve hem çevreye ilişkin değerleri hem de insana ilişkin değerleri birbirinden bağımsız görmeyerek ortak bir noktada birleştirmiştir¹⁶⁶. Bu görüş eko-pragmatizm yani “*herhangi bir faydayla orantısız maliyetlere maruz kalmaksızın ve mümkün olduğu ölçüde devlet eliyle çevreye ilişkin risklerin ortadan kaldırılması*”¹⁶⁷ anlayışıyla benzer özellikler göstermektedir. Bu görüşe göre, çevre insanla yakından ilişkili ancak bağımsız bir değer olarak korunmaya layıktır¹⁶⁸. Çevrenin, hem insanlar bakımından zorunlu bir ihtiyaç olduğu hem de bağımsız bir değer olarak korunmaya layık olduğu kabul edilmektedir.

Bazı yazarlar, çevre ceza hukukunun, “*halk sağlığı ve biyolojik çeşitliliği tehdit eden ekolojik etkileri sınırlamak için insan faaliyetlerini düzenleme*” amacına hizmet ettiğini ve çevre ile insan arasındaki ilişkinin kaçınılmazlığı nedeniyle arada bir denge kurmanın mecburiyetine değinmektedir¹⁶⁹. Bu yazarlara göre çevre ceza hukukunda korunan hukuksal değer, hem insanın temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşaması hakkının yansıması olan çevre hem de insandan bağımsız olan çevreyi oluşturan unsurların kendisidir¹⁷⁰. Karma görüş dışındaki diğer görüşlerin radikal ve işlevsiz yanları nedeniyle hem çevre hem de insan bakımından olumsuz sonuçları olduğu dikkate alındığında karma görüş bu dengeyi sağlamak bakımından en etkili olan teoridir.

B. Türk Ceza Hukuku’nda Çevre Suçlarıyla Korunan Hukuksal Değer

Çevre suçlarında zarar tehlikesinin zarara dönüşmesi sonucunda hem yaşamsal fonksiyona sahip olan insanlar, bitkiler veya hayvanlar bu fonksiyonlarını kaybedebilmekte¹⁷¹ hem de dolaylı olarak

¹⁶⁰ SINAR, s. 423.

¹⁶¹ MANDİBERG / FAURE, s. 8.

¹⁶² MANDİBERG / FAURE, s. 8.

¹⁶³ Somut tehlike suçları, çevre ceza hukukunun idari bağımlılığını tamamen ortadan kaldırmamaktadır zira eğer fail, idare tarafından belirlenen tüm kurallara uyum sağlamışsa bu takdirde cezalandırılmayacaktır. Ancak “ciddi neticeler modeli” olarak adlandırılan ve çevre kirliliğinin ulaştığı boyutun ciddi neticelere neden olması halinde failin cezalandırılmasını öngören model, çevre ceza hukuku ve idare hukukunun bağıni tamamen ortadan kaldırmaktadır. Zira bu modelde fail idare tarafından belirlenen tüm kurallara uymuş olsa dahi ortaya çıkan ciddi neticeden sorumlu tutulmaktadır. SINAR, s. 424-425; MANDİBERG / FAURE, s. 29.

¹⁶⁴ Soyut tehlike suçu modeli 1980-1990’lı yıllara kadar uygulanan bir modelken bu yıllardan sonra çevreye karşı duyarlılığın artması nedeniyle büyük oranda terk edilmiştir. SINAR, s. 424.

¹⁶⁵ Karma görüş ve uzlaştırıcı görüş esasında birbirinden farklı görüşlerdir. Karma görüş, uzlaştırıcı görüşün bir türevi olarak, çevre suçlarında her bir suç tipi için korunan hukuksal değerini ayrıca değerlendirmesi gerektiği görüşüne dayanmaktadır.

¹⁶⁶ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevreye Karşı Suçlar*, s. 80 vd.

¹⁶⁷ EAGLE, s. 592.

¹⁶⁸ MAVİŞ, s. 185.

¹⁶⁹ LAZARUS, Richard J.: *The Making of Environmental Law*, The University of Chicago Press, USA, 2004, s. 6 vd.

¹⁷⁰ KAYAER, Nebahat: “Atık ve Artıklarla Çevrenin Kasten Kirlenmesi Suçu (TCK M. 181/1)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, Cilt 21, Sayı 1, s. 143; KAPLAN, s. 37.

¹⁷¹ Örneğin, Ümraniye çöp patlaması olayında metan gazı patlaması sonucu yanarak çevreye atılan atıklar yaklaşık on tane konutu yakarak kullanılamayacak hale getirmiş ve dokuz kişinin de ölümüne neden olmuştur. AİHM, *Öneryıldız v. Türkiye*, B. No: 48939/99, T. 30.11.2004 (HUDOC)

çevrenin zarara uğraması sonucu yaşamsal fonksiyonları zarar görebilmektedir¹⁷². Ayrıca çevreye verilen her zarar kısa vadede canlıları etkilemiyor gibi görünse de canlılar da çevrenin bir parçasıdır. Bu nedenle çevre ve insan birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Çevre suçlarında korunan hukuksal değer öncelikli olarak “sağlıklı bir çevrede yaşama” hakkıdır. Bu tespit Anayasa’nın 56. maddesine dayanmaktadır. Ayrıca çevre suçlarıyla korunan hukuksal değer yaşam hakkı ve vücut bütünlüğüdür¹⁷³. Bu tespit ise AİHM kararlarından çıkarılmaktadır¹⁷⁴. Bunun yanında AİHM, çevreye ilişkin uyuşmazlıkları, AİHS’in 3.¹⁷⁵ ve 8.¹⁷⁶ maddesi kapsamında da değerlendirmektedir.

TCK’nın amacı, Kanun’un 1. maddesinde, “... kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir.” olarak açıklanmıştır. Görüldüğü üzere TCK’nın amaçlarından biri çevreyi korumaktır. Kanun’un lafzından çevrenin salt bir değer olarak mı korunduğu yoksa insanlarla olan yakın bağı nedeniyle mi korunduğu anlaşılamamaktadır. Ancak çevrenin, başlı başına bir değer olarak ele alındığını söylemek mümkündür.

Çevre suçlarında korunan hukuksal değerın tespit edilmesi için bu suçların ceza kanunu sistematigindeki konumu araştırılmalıdır. Çevre suçları, TCK’nın “Topluma Karşı Suçlar” başlıklı üçüncü kısmının “Çevreye Karşı Suçlar” başlıklı ikinci bölümünde düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere çevre suçlarında mağdur toplum; korunan hukuksal değer ise çevre olarak belirlenmiştir.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun düzenlendiği 181. maddenin madde gerekçesinde, “*Madde metninde çevrenin kasten kirletilmesi fiilleri suç olarak düzenlenmiştir. Böylece, kişilerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı korunmuş olmaktadır*”¹⁷⁷.” denmiştir. Gerekçe dikkate alındığında TCK’da çevre suçlarına ilişkin antroposentrik yaklaşımın benimsendiği söylenebilmektedir¹⁷⁸. Ancak çevre suçlarının düzenlendiği maddeler genel olarak değerlendirildiğinde karma görüşün hâkim olduğu, korunan hukuksal değerin hem ekolojik varlıklar hem de birey ve toplumun çıkarları olduğu söylenmelidir¹⁷⁹. Son tahlilde, 181. maddenin 1¹⁸⁰, 2¹⁸¹ ve 3.¹⁸² fıkralarında, korunan hukuksal değer çevrenin unsurları yani

¹⁷² AİHM, Florea ve Diğerleri v. Romanya, B. No: 766/18, 2428/18, 2821/18, 6616/18, 7069/18, 14251/18, 16203/18, T. 08.09.2022 (HUDOC).

¹⁷³ BALCI, *Çevrenin Taksirle Kirletilmesi*, s. 165.

¹⁷⁴ AİHM, Öneriyıldız v. Türkiye, B. No: 48939/99, T. 30.11.2004; AİHM, Budeyeva ve Diğerleri v. Rusya, B. No: 15339/02, 11673/02, 15343/02, 20058/02, 21166/02, T. 20.03.2008; AİHM, M. Özel ve Diğerleri, B. No: 14350/05, 15245/05, 16051/05, T. 02.05.2016 (HUDOC).

¹⁷⁵ AİHS m. 3: “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz”. AİHM, Budeyeva ve Diğerleri, B. No: 15339/02, 11673/02, 15343/02, 20058/02, 21166/02, T. 20.03.2008; AİHM, Elefteriadis v. Romanya, B. No: 38427/05, T. 25.01.2011 (HUDOC).

¹⁷⁶ AİHS m. 8: “Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörölmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”. AİHM, Guerra ve Diğerleri v. İtalya, B. No: 14967/89, T. 19.02.1998; AİHM, Roche v. Birleşik Krallık, B. No: 32555/96, T. 19.10.2005 (HUDOC).

¹⁷⁷ ÖZGENÇ, İzzet: *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı Cilt: 1 (Kanunlar)*, 30. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 397.

¹⁷⁸ KAYAER, s. 143-144.

¹⁷⁹ KAPLAN, s. 39.

¹⁸⁰ Maddede, “çevreye zarar vermeye uygunluk” tipiklik içerisinde gösterilmekte yani doğrudan ekolojik değerlerin korunması madde metninde yer almaktadır. Bu anlamda ekolojik görüşün baskın olduğunu söylemek mümkündür. AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 33.

¹⁸¹ Türk Ceza Kanunu 181/2’de ise korunan hukuksal değer başka ülkelerde oluşan atıklara karşı çevrenin korunmasının zorunlu kıldığı kamusal yarardır. Bu bakımdan antroposentrik görüşün hâkim olduğu söylenebilir. YILMAZ, s. 162. Bunun yanında ülkeye giren atık ve artıklardan, canlıların ve canlıların yaşam kaynağı olan çevrenin korunması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda da maddede ekolojik görüşün yansımaları görölmektedir. AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 33.

¹⁸² Bu fıkra da canlıların yaşam alanı ve yaşam kaynağı olan çevreyi korumayı amaçlamakta çevrenin unsurları olan hava, su, toprağın korunması ve böylece canlıların da korunması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda fıkra, ekolojik görüşün daha etkin olduğu söylenebilir. AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 34.

hava, su ve topraktır¹⁸³. Bu asıl amacın yanında ise temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ve idarenin koyduğu kurallara uyulmasını sağlamak amacıyla idarenin yararı korunmaktadır¹⁸⁴. TCK 181/4'te ise korunan hukuksal değer, diğer canlıların yaşam hakkıdır¹⁸⁵. Fıkralar tek tek incelendiğinde yer yer antroposentrik görüşün yer yer de ekolojik görüşün hâkim olduğu görülmektedir. Bu nedenle maddenin bütününe bakıldığında uzlaştırmacı görüşün hâkim olduğunu söylemek mümkündür¹⁸⁶.

TCK'nın 182. maddesinde düzenlenen “çevrenin taksirle kirlenmesi” suçunda korunan hukuksal değer, toplumun sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ve çevre olduğu anlaşılmaktadır¹⁸⁷. Özellikle birinci fıkrada ekolojik görüşün ağır bastığı söylenebilmekte ancak ikinci fıkra canlıların yaşamı üzerine yoğunlaştığından antroposentrik görüşün izlerini taşımaktadır¹⁸⁸. Bu madde bakımından da uzlaştırmacı görüşün hâkim olduğu söylenmelidir.

TCK'nın 183. maddesinde düzenlenen “gürültüye neden olma” suçunda insan sağlığının gürültü nedeniyle olumsuz etkilenebileceği ve tehlikeye maruz kalabileceği göz önüne alınmış ve suç olarak düzenlenmiştir¹⁸⁹. Bu maddenin antroposentrik görüş esas alınarak düzenlendiği görülmektedir.

TCK'nın 184. maddesinde düzenlenen “imar kirliliğine neden olma” suçunda korunan hukuksal değer, Anayasa ile koruma altına alınan sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı ve imar düzeni olduğu belirtilmektedir¹⁹⁰. Madde ile amaçlanan, imar mevzuatına aykırı olarak inşa edilen yapıların kontrol altına alınmasıdır¹⁹¹. Bu bağlamda, maddede antroposentrik görüşün izleri görülmektedir. Bunun yanında idari yararlar görüşünün de en hâkim olduğu maddelerden biri 184. maddedir. İdare tarafından koyulan imara ilişkin kuralların uygulanmasının sağlanması için bu madde suç olarak düzenlenmiştir.

SONUÇ

Korunan hukuksal değer, ceza kanununda düzenlenen fiillerin neden cezaya müstahak olduğunu açıklamaktadır. Korunan hukuksal değer, tespit edilmesi, suçların tasnifi, maddenin yorumlanması ve amacı hakkında bilgi vermektedir.

Korunan hukuksal değere verilen anlam, cezanın özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle bu kavram yalnızca ceza hukukuna ait olmayıp bilinçli tercihleri ifade etmekte, suça yön vermekte ve ülkenin yargısal sistemi, kültürü hakkında fikir oluşturmaktadır. Kavramın önemi nedeniyle ifade edilmiş biçimi dahil olmak üzere üzerinde uzlaşa sağlanamayan hususlar mevcuttur. Korunan hukuksal değer terimi bu çalışmada bilinçli olarak tercih edilmiştir. Zira ceza hukukunda her suç bir değeri korumaktadır bu durum “korunan” ifadesinin seçilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca değer yalnızca insana ait değildir, her türlü “şey” hukuksal değer olabilmektedir bu durum ise menfaat, yarar veya konu ifadelerinden daha geniş kapsamlı olan “değer” ifadesinin seçilmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla kavramın amacı ve taşıdığı önem “korunan hukuksal değer” ifadesiyle tam olarak karşılığını bulmuş olmaktadır.

¹⁸³ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevreye Karşı Suçlar*, s. 88.

¹⁸⁴ KAYAER, s. 144. Bazı yazarlar ise maddenin koruduğu öncelikli hukuksal değer, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olduğu görüşündedir. ÖZENBAŞ BOYDAĞ, Nazmiye: “Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirlenmesi Suçları”, (Ed) SARI, Selehattin / GENCER, Alp / SÖZEN, İlyas: *International Conference on Eurasian Economies*, Beykent Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2013, s. 928.

¹⁸⁵ KAYAER, s. 144; ARTUK, 2014, s. 40.

¹⁸⁶ KAYAER, s. 144; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevreye Karşı Suçlar*, s. 88; AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 33.

¹⁸⁷ YILMAZ, s. 177.

¹⁸⁸ AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, *Çevre Ceza Genel Hükümler*, s. 34.

¹⁸⁹ YOKUŞ SEVÜK, s. 372; MAVİŞ, s. 184.

¹⁹⁰ KAPLAN, s. 39; YILMAZ, s. 201.

¹⁹¹ KAPLAN, s. 39.

Korunan hukuksal değer, suçun unsuru değildir; suç olarak düzenlenen fiilin neden suç olduğunu belirlediği için suçun özüdür. Ancak korunan hukuksal değer, suçun unsuru olan maddi konu ve mağdur ile yakından ilişkilidir. Ayrıca korunan hukuksal değer ve zarar suçu-tehlike suçu kavramları da birbiriyle ilişkilidir. Zarar suçu-tehlike suçu, korunan hukuksal değer korunma derecesini ifade etmektedir. Zarar suçu somut bir zararın meydana gelmesini ararken tehlike suçu bazen hareketin yapılmasıyla zarar tehlikesi oluşmasını (somut tehlike suçu) bazen de hareketin yapılmasıyla suçun gerçekleştiğini (soyut tehlike suçu) kabul etmektedir. Özellikle soyut tehlike suçlarının ceza hukukunun cezalandırılma alanını genişlettiği ve bu nedenle dikkatli olunması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. Zarar suçunda somut bir zarar meydana gelmeden suç oluşmadığı için zarar suçunda korunan hukuksal değer tehlike suçuna nazaran daha az etkili olacak şekilde korunmaktadır. Somut tehlike suçunda ise “zarar tehlikesine” maruz kalma ispat bakımından problem oluşturabilecek niteliktedir. Zira zarar tehlikesinin meydana gelip gelmediğinin tespiti bazı durumlarda son derece zor olabilmektedir. Bunun yanında soyut tehlike suçunda hareketin yapılması, suçun oluşması için yeterli kabul edildiğinden hukuksal değer bakımından en etkin koruma bu tür suçlardadır.

Günümüzde çevrenin ceza hukuku yoluyla korunması zorunlu hale gelmiştir. Ceza hukuku, çevrenin korunması bakımından en etkili yollardan biridir. Ancak bu etkinliğin sağlanması için çevre suçlarının soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Zira soyut tehlike suçu, hukuksal değeri korumak bakımından en uygun araçtır. Bu noktada soyut tehlike suçunun sınırlarının silik olması nedeniyle cezalandırılabilirlik alanını genişlettiği gözetilmelidir. Çözüm olarak ise soyut tehlike suçu olarak düzenlenen çevre suçlarında korunan hukuksal değer tespit edilerek gerçekleştirilen fiil ile korunan hukuksal değer tehlikeye düşürülme ihtimali değerlendirilmelidir. Bu “ihtimal” soyut nitelikte olmamalı; makul gerekçelerle somutlaştırılabilir niteliğe ulaşmalıdır. Öngörülen çözüm yoluna ilişkin soyut tehlike suçu ve somut tehlike suçu arasındaki sınırın silikleştirildiği eleştirisi yapılabilir ise de bu eleştiriyi bertaraf etmek mümkündür. Somut tehlike suçunda aranan “zarar tehlikesi” iken soyut tehlike suçunda aranan “tehlike ihtimali” dir.

Çevre suçlarında soyut tehlike suçu modeline ilişkin, soyut tehlike suçunun korunan hukuksal değer bağlamında idari yararlar görüşüne hizmet ettiği belirtilmektedir. Böylece eğer suçlar, soyut tehlike suçu olarak düzenlenmişse idareye bağlılığın daha çok kendini gösterdiği; somut tehlike suçu olarak düzenlenmişse ekolojik değerlerin daha üstün tutulduğu tespit edilecektir. Bu tespitte haklılık payı olsa da belirtmek gerekir ki çevre suçlarıyla amaçlanan, çevrenin ve canlıların sağlıklı bir ekosistemde yaşama hakkını korumak olmalıdır. İdari yararlar teorisi, elbette çevrenin korunmasına hizmet etmektedir ancak çevreye ilişkin suçların ancak idari kurallarla çeliştiği durumda cezalandırılabileceğini belirtmektedir. Biz bu görüşe katılmamaktayız ancak çevre suçlarının etkili şekilde korunmasının en etkili yolunun suçların soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Çevre suçlarında korunan hukuksal değer tek bir kavramla sınırlandırılması mümkün değildir zira çevre, içinde yaşayan canlılar bakımından en önemli ihtiyaçlardan birini ihtiva ederken kendisi de bir bütün olarak korunmaya değerdir. Fakat çevrenin korunmasında ceza hukukunun bir araç olarak kullanılmasının amacı açısından birtakım tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar çevre suçlarıyla korunan hukuksal değere ilişkin de farklı görüşlerin oluşmasına yol açmıştır.

Çevreye ilişkin tartışmaların başladığı dönemlerde çevre suçlarıyla korunmak istenen hukuksal değer insana ilişkin değerler olduğu, çevrenin insana sağladığı fayda ölçüsünde korunması gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır. Başlangıçta çevrenin kirletilmesi, insanlara zarar verdiği için çevrenin korunmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Ancak bu girişimlerin ilerlemesi ve çevreye verilen değer artmasıyla ekolojik değerlerin insandan bağımsız bir değeri haiz olduğu bu nedenle hem günümüz hem de gelecek nesil için çevrenin korunması gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır. Böylece insanı merkeze koyan antroposentrik görüşün yanında çevrenin korunmasını önceleyen ekolojik görüş oluşmuştur. Ekolojik görüş doğrultusundaki tespitlerin teorik anlamda hem çevre hem insanlık lehine tespitler içerdiği söylenmelidir. Ancak uygulamada gerçekleşmeyeceği açık olan teoriler, ne yazık ki beklendi-

ği ölçüde faydalı olmamaktadır. Antroposentrik görüş ekolojik görüşe nazaran daha gerçekçi bir teori olsa da çevreyi korumakta yetersiz kaldığı alanlar oluşması kaçınılmazdır. Zira tüm evrenin merkezine insanı koymak, insan ve çevrenin karşı karşıya geldiği durumlarda çevrenin zarar görmesiyle sonuçlanacaktır.

Çevre çok yönlü bir kavram olarak ceza hukuku dışındaki hukuk dallarını da yakından ilgilendirmektedir. Öyle ki çevreye ceza hukuku müdahalesi zamansal bakımdan en son gerçekleşen müdahaledir. Çevrenin korunması amacı öncelikle idari düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece temel hak ve özgürlüklere en çok müdahale eden fakat korunmak istenen hukuksal değer en etkin şekilde korunduğu ceza hukuku ve özellikle idare hukuku arasında çevre suçları bağlamında yakın bir ilişki kurulmuştur. İdari yararlar teorisine göre, çevreye verilen zarar, idari kuralları ihlal ettiği durumda suç olarak kabul edilmelidir.

Bu görüşler çevre suçlarında korunan hukuksal değer, tek bir değer olduğuna ilişkin radikal noktalara sahiptir. Bu nedenle bu görüşlerden birinin benimsenmesi günümüz dünyasında gerçekçi değildir. Bu üç farklı görüşün radikal noktalarının uzlaştırıldığı ve çevre suçlarıyla korunmak istenen hukuksal değer tek bir değere indirgenemeyeceği; üç görüşte yer alan değerlerin hepsinin korunmasının amaçlandığı uzlaştırmacı görüş, çevre suçlarında korunan hukuksal değer tespiti bakımından en etkin ve gerçekçi görüşü yansıtmaktadır. Ancak uzlaştırmacı görüşün esasında antroposentrik görüş ve ekolojik görüşün birleşmesiyle ortaya çıktığı yani her iki görüşün de belli kısımlarının benimsenerek oluşturulduğu unutulmamalıdır. Karma özellik taşıyan görüşlerde önemli olan husus feda edilen değerlerdir. Çevre suçlarıyla korunmak istenen hukuksal değer esasında bir bütün olarak çevredir; ekolojik görüşün esas alınması çevre bakımından en etkili olandır. Ancak ekolojik görüşe ilişkin yönelttiğimiz eleştiriler göstermektedir ki ekolojik görüş gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bu durumda benimsenmesi gereken asıl teori olan ekolojik görüşün olabildiği kadar korunması ancak yetersiz kaldığı noktalar doğrultusunda bu görüşün antroposentrik görüş ile tamamlanması gerekmektedir. Türk Ceza Kanunu'nda esas alınan teorisinin antroposentrik görüş olduğu, bazı noktalarda ise ekolojik görüşün tamamlayıcılık görevini üstlendiği görülmektedir. Kanun'da çevreye ilişkin suçlar, genelde mağduru "insan" olacak şekilde düzenlenmiştir. İnsandan bağımsız şekilde çevreyi korumaya yönelik suç tipleri öngörülmemiştir. Bunun yanında gelecek nesillere ilişkin mevcut kanunda herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Gelecek nesillere temiz bir çevre bırakmak yönündeki ahlaki sorunluluğun ceza hukukuna taşınması ceza hukukunun temel ilkeleri bakımından tartışma yaratabilir ancak ekolojik görüşün esas alındığı uzlaştırmacı sistem, gelecek nesillere temiz bir çevre bırakma hakkını da en etkili şekilde koruyacak olan teoridir.

Son tahlilde çevre ceza hukukunun idare hukukuna bağımlılığının azaltılması bakımından somut tehlike suç modeli soyut tehlike suç modeline göre avantajlıdır. Somut tehlike suç modeli kullanılarak idarenin çıkarlarından çok çevrenin müstakil bir varlık olarak korunması sağlanmaktadır. Ancak ispat bakımından soyut tehlike suç modeli somut tehlike suç modeline göre avantajlıdır zira somut tehlike suçlarında her ne kadar somut bir zarar doğmasının ispatı aranmasa da yapılan fiilin zarar tehlikesi oluşturmuş olduğu ispat edilmek zorundadır. Soyut tehlike suçlarında ise hareketin yapılmasıyla birlikte suç gerçekleşmekte ve herhangi bir ispata gerek kalmamaktadır. Bu nedenle çevre suçlarının soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Çevre suçlarında korunan hukuksal değer teorilerine ilişkin ise uzlaştırmacı teorisinin benimsenmesi yerindedir ancak uzlaştırmacı teorisinin ekolojik teori baskın şekilde formüle edilmesi; eksik kalan noktalarda ise antroposentrik görüş ile tamamlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ABUN, Damianus / LUNA, Keith M. / MAGALLANES, Theogenia / ENCARNACIÓN, Mary Joy / MANSUETO, Jecel M.: “Determining the Dominant Cognitive Attitude toward the Environment among the Employees and Their Intention to Adopt Ecological Behaviour”, *Technium Social Sciences Journal*, 2021, Cilt 20, s. 81-99.
- AKBULUT, Berrin: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024.
- ARTUK, Mehmet Emin / GÖKÇEN, Ahmet / ALŞAHİN, Mehmet Emin / ÇAKIR, Kerim: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 18. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024.
- ARTUK, Mehmet Emin: “Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu (TCK. m. 181)”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt 1, Sayı 1, s. 37-48 (2014).
- ARTUK, Mehmet Emin: “Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu (TCK m. 181)”, (Ed.) BALCI, Murat: *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ve Çevreye Karşı Suçlar Paneli*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 117-133 (2012).
- ASLAN, Suzan: *İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu (TCK m. 184)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.
- AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, Gülsün Ayhan: *Çevre Ceza Hukuku Genel Hükümler Cilt-I*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021 (Çevre Ceza Genel Hükümler).
- AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, Gülsün Ayhan: *Çevreye Karşı Suçlar Türk ve Alman Çevre Ceza Hukuku'nda Güncel Sorunlar*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015 (Çevreye Karşı Suçlar).
- BALCI, Meral: “Çevre Ceza Hukukunun İdari Bağlılığı”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 2022, Cilt 10, Sayı 1, s. 41-95 (İdari Bağlılık).
- BALCI, Murat: “Çevrenin Taksirle Kirletilmesi Suçu (TCK m. 182)”, (Ed.) BALCI, Murat: *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ve Çevreye Karşı Suçlar Paneli*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 145-187 (Çevrenin Taksirle Kirletilmesi).
- BARNHIZER, David: “Waking from Sustainability’s ‘Impossible Dream’: The Decision-Making Realities of Business and Government”, *Georgetown International Environmental Law Review*, 2006, Cilt 18, s. 6-123.
- BAYRAKTAR, Köksal: “Çevrenin Korunması ve Türk Hukuku”, *Seha L. Meray’a Armağan Cilt-I*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1981, s. 68-78.
- BELKIS, Birden: “Çevre Etiği”, (Ed.) SAVAŞAN, Zerrin / SÖKER, Çağlar / YILMAZ, Fırat Harun: *Çevre Hukuku ve Politikaları Kavramlar Teoriler ve Tartışmalar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 409-425.
- DARAGENLİ, Vesile Sonay: *Tehlike Suçları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998.
- DEMİRBAŞ, Timur: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 18. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.
- DÖNMEZER, Sulhi / ERMAN, Sahir: *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku 2. Cilt*, 15. Baskı, DER Yayınları, İstanbul, 2021.
- DÜLGER, Murat Volkan: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.
- EAGLE, Steven J.: “The Common Law and the Environment”, *Case Western Reserve Law Review*, 2008, Cilt 58, Sayı 3, s. 583-620.
- EDİBOĞLU, Ezgi: “Ekolojik Hukuk Bakış Açısıyla Ekosistem Hakları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2015, Cilt 128, Sayı 121, s. 257-276.
- ERDEM, Mustafa Ruhan / TEZCAN, Durmuş / ÖNOK, Rıfat Murat: *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.
- EREM, Faruk / DANIŞMAN, Ahmet / ARTUK, Mehmet Emin: *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 1997.
- EREM, Faruk: “Suçun Konusu ve Hümanist Doktrin”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1968, Cilt 25, Sayı 1, s. 11-33.
- ERSOY, Uğur: “Ceza Hukukunun Gri Alanı: Tehlike Suçları”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2020, Sayı 41, s. 27-64.

- ERTEN, Sinan: “Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutum Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Çalışması”, *Eurasian Journal of Educational Research*, 2007, Sayı 28, s. 67-74.
- ERYILDIZ, Hüsnü Sefa: “Yalan Yere Yemin Etme Suçu (TCK m. 275)”, *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, Cilt 12, Sayı 1, s. 575-642.
- FAURE, Micheal: “The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe”, *Virginia Environmental Law Journal*, 2017, Cilt 35, Sayı 2, s. 321-356.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki / GÜNGÖR, Devrim: “Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2007, Cilt 20, Sayı 69, s. 21-50.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki / ÖZEN, Muharrem: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, US-A Yayıncılık, Ankara, 2018.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki / ÖZEN, Muharrem: *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Toplama Karşı Suçlar*, US-A Yayıncılık, Ankara, 2012.
- HAKERİ, Hakan: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 30. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024.
- İLHAN, Duygu: *Türkiye’de Benimsenen Çevre Etiği Yaklaşımları: Gönüllü Çevre Kuruluşları Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.
- KAPLAN, Mahmut: *İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- KATOĞLU, Tuğrul: “Ceza Hukukunda Biçim ve İçerik”, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, Cilt 10, Sayı 1, s. 135-145.
- KATOĞLU, Tuğrul: “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt 62, Sayı 2, s. 657-694.
- KAYAER, Nebahat: “Atık ve Artıklarla Çevrenin Kasten Kirlenmesi Suçu (TCK M. 181/1)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, Cilt 21, Sayı 1, s. 139-203.
- KILIÇ, Selim: “Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 131-149.
- KOCA, Mahmut / ÜZÜLMEZ, İlhan: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024.
- KUNTER, Nurullah: *Suçun Maddi Unsurları*, 2. Baskı, DER Yayınları, İstanbul, 2024.
- LAZARUS, Richard J.: *The Making of Environmental Law*, The University of Chicago Press, USA, 2004.
- MACCONE, Christen: “Should Environmental Protection be Through Anthropocentric Rights?”, *Pace Environmental Law Review*, 2023, Cilt 41, Sayı 1, s. 78-95.
- MANDİBERG, Susan F. / FAURE, Michael A: “Graduated Punishment Approach to Environmental Crimes: Beyond Vindication of Administrative Authority in the United States and Europe”, *Columbia Journal of Environmental Law*, 2008, Cilt 34, Sayı 2, s. 447-511.
- MAVİŞ, Volkan: *Türk Ceza Kanunu’nda Çevreye Karşı Suçlar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.
- MRŠIĆ, Gordana: “Environmental Protection From the Aspect of Criminal Law”, *Intereulaweast*, 2021, Cilt 8, Sayı 1, s. 129-151.
- OKUYUCU ERGÜN, Güneş: “Environmental Criminal Law in the European Union”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, Cilt 70, Sayı 3, s. 909-924.
- OZANSÜ, Mehmet Cemil: *Ceza Hukukunda Kasttan Doğan Sübjektif Sorumluluk*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- ÖNDER, Ayhan: *Ceza Hukuku Dersleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.
- ÖZBEK, Veli Özer / MERAKLI, Serkan / DOĞAN, Koray / BACAKSIZ, Pınar / BAŞIBÜYÜK / İsa: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.
- ÖZEN, Mustafa: “Çevreye Karşı İşlenen Suçlar (TCK m. 181, 182)”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, Cilt 18, Sayı 1, s. 9-43.
- ÖZENBAŞ BOYDAĞ, Nazmiye: “Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirlenmesi Suçları”, (Ed) SARI, Selhattin / GENCER, Alp / SÖZEN, İlyas: *International Conference on Eurasian Economies*, Beykent Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2013, s. 924-931.

- ÖZGENÇ, İzzet: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 19. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.
- ÖZGENÇ, İzzet: *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı Cilt: 1 (Kanunlar)*, 30. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.
- SINAR, Hasan: “Çevre Ceza Hukukunun Gelişimi ve Çevrenin Ceza Normları ile Korunması Rejimi Yönünden Almanya ve Fransa Örnekleri”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013, Cilt 8, Sayı 2, s. 417-444.
- SOYASLAN, Doğan: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı, Legem Yayınevi, Ankara, 2024.
- TALAS, Serdar: “Türk Ceza Kanunu’nda Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2013, Cilt 72, Sayı 1, s. 1147-1158.
- TAŞKIN, Ozan Ercan: “Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 2015, Cilt 3, Sayı 1, s. 119-166 (Çevre Ceza Hukuku).
- TAŞKIN, Ozan Ercan: “Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 15, Sayı 1, s. 59-91 (Ultima Ratio).
- THOMPSON, Suzanne C. Gagnon / BARTON, Michelle A.: “Ecocentrik and Anthropocentrik Attitudes Toward the Environment”, *Journal of Environmental Psychology*, 1994, Cilt 14, s. 149-157.
- TOROSLU, Nevzat / TOROSLU, Haluk: *Ceza Hukuku Genel Kısım*, 26. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2023.
- TOROSLU, Nevzat: *Ceza Hukuku ve Çevre*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, Ankara, 1982 (Ceza Hukuku ve Çevre).
- TOROSLU, Nevzat: *Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970 (Hukuki Konu).
- TULAY, M. Emre: *Ceza Hukukunda Şahısta veya Konuda Hata*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- TUNCER, Sezin Duygu / BAŞKALE, Mithat Burak: “Çevre Ceza Hukukunda Zaman”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt 65, Sayı 4, s. 3695-3714.
- TURGUT, Nükhet: “İhtiyat İlkesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1996, Cilt 45, Sayı 1, s. 67-102.
- ÜNAL, Ertuğrul: “Her Suçun Konusu var mıdır? Tehlike Suçu-Zarar Suçu Bağlamında Hareketin Konusunun Fonksiyonuna Dair Bir Değerlendirme”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2025, Cilt 11, Sayı 1, s. 245-265 (Her Suçun Konusu Var mıdır?).
- ÜNAL, Osman Gazi: “Tehlike Suçu ve Zarar Suçu Arasındaki Suçların İçtimaı Konusunun Uzlaştırma Kurumu Bakımından Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2022, Cilt 30, Sayı 2, s. 859-902 (Tehlike Suçu-Zarar Suçu).
- ÜNAL, Osman Gazi: *Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023 (Tehlike Suçları).
- ÜNVER, Yener: *Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.
- YALÇIN, Türkan / KÖPRÜLÜ, Timuçin: *Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları*, 10. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2023.
- YILMAZ, Sacit: *Çevre Hukuku Bağlamında Türk Ceza Kanunundaki Çevre Suçları*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.
- YOKUŞ SEVÜK, Handan: “Gürültüye Neden Olma Suçu (TCK 183)”, *Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan*, Pasifik Yayınları, İstanbul, 2013, s. 363-379.
- ZAFER, Hamide: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2021.